

Rimska 8
SI - 1000 Ljubljana
Slovenija
Tel.: + 386 1 2 000 250
Fax: + 386 1 2 000 260

Pravno-informacijski center nevladnih organizacij – PIC

Metelkova 6, 1000 Ljubljana
tel. 01 521 18 88, e-pošta: pic@pic.si, splet: www.pic.si

RAZISKAVA INDEKS CIVILNE DRUŽBE

Končno poročilo

Tatjana Rakar, Senka Š. Vrbica, Tomaž Deželan, Zinka Kolarič,
Andreja Črnak-Meglič, Mateja Nagode, Ana Matoz Ravnik

Ljubljana, maj 2010

CIVICUS, World Alliance for Citizen Participation

Republika Slovenija

Ministrstvo za javno upravo

Naročnik: **Ministrstvo za javno upravo**
Tržaška cesta 21
1000 Ljubljana
Pravno-informacijski center nevladnih organizacij - PIC
Metelkova 6
1000 Ljubljana

Skrbnik naloge pri naročniku: Polonca Šega (MJU)
Ana Matoz Ravnik, Senka Š. Vrbica (PIC)

Datum pogodbe: 25. 2. 2009

Izvajalec: **Inštitut Republike Slovenije za socialno varstvo, Otroška opazovalnica**
Rimska 8
1000 Ljubljana

Skrbnica: dr. Tatjana Rakar

Naslov poročila: **Raziskava indeks civilne družbe – končno poročilo**

Avtorji poročila: dr. Tatjana Rakar (IRSSV)
Senka Š. Vrbica, univ. dipl. prav. (PIC)
dr. Tomaž Deželan (FDV)
dr. Zinka Kolarič (FDV)
dr. Andreja Črnak-Meglič (DZ)
Mateja Nagode, univ. dipl. soc. (IRSSV)
Ana Matoz Ravnik, univ. dipl. prav. (PIC)

Drugi sodelujoči: Nadja Kovač, študentka
Ana Noč, študentka
U. T. A. prevajanje d.o.o.

Št. delovnega poročila: IRSSV 09/2010

Datum izdaje poročila: 31. 5. 2010

Kopije: Naročnik (1x tiskana verzija, 1x CD)
Arhiv IRSSV (1x)
Prosti izvodi z dovoljenjem naročnika.

Odgovorna oseba: mag. Barbara Kopal, direktorica IRSSV

KAZALO

POVZETEK	6
UVOD	7
I. PROJEKT INDEKS CIVILNE DRUŽBE.....	8
1 Opis projekta	8
2 Raziskovalni pristop in metodologija.....	9
3 Implementacija projekta.....	11
4 Omejitve raziskave	12
II. CIVILNA DRUŽBA V SLOVENIJI	13
1 Pojem civilne družbe	13
2 Zgodovina civilne družbe.....	15
3 Zemljevid civilne družbe.....	17
III. ANALIZA CIVILNE DRUŽBE	21
1 Državlansko udejstvovanje	21
1.1 Obseg družbenega udejstvovanja	22
1.2 Intenzivnost družbenega udejstvovanja.....	23
1.3 Raznolikost družbenega udejstvovanja	24
1.4 Obseg političnega udejstvovanja.....	25
1.5 Intenzivnost političnega udejstvovanja	25
1.6 Raznolikost političnega udejstvovanja.....	25
Zaključek	25
2 Raven organizacij.....	26
2.1 Notranje upravljanje	26
2.2 Infrastruktura	27
2.3 Sektorska komunikacija	27
2.4 Človeški viri	28
2.5 Finančni in tehnološki viri.....	28
2.6 Mednarodne povezave.....	30
Zaključek	30

3	Practiciranje vrednot	31
3.1	Demokratsko odločanje in upravljanje	32
3.2	Delovni predpisi	32
3.3	Kodeks ravnanja in transparentnost	33
3.4	Okoljski standardi	34
3.5	Zaznava vrednot v civilni družbi.....	34
	Zaključek	35
4	Zaznava vpliva	36
4.1	Odzivnost (notranja zaznava).....	36
4.2	Odzivnost (zunanja zaznava)	37
4.3	Družbeni vpliv (notranja zaznava)	38
4.4	Družbeni vpliv (zunanja zaznava).....	38
4.5	Vpliv na javne politike (notranja zaznava)	39
4.6	Vpliv na javne politike (zunanja zaznava)	39
4.7	Vpliv civilne družbe na vedenje.....	40
	Zaključek.....	40
5	Zunanje okolje.....	41
5.1	Družbeno-ekonomski kontekst.....	41
5.2	Družbenopolitični kontekst	42
5.3	Družbeno-kulturni kontekst.....	43
	Zaključek.....	44
IV.	PREDNOSTI IN SLABOSTI CIVILNE DRUŽBE V SLOVENIJI	45
V.	PREDLOGI	47
VI.	ZAKLJUČEK.....	49
VII.	BIBLIOGRAFIJA.....	50
VIII.	PRILOGA.....	52

KAZALO SLIK

Slika I.2.1: Diamant indeksa civilne družbe	11
Slika I.3.1: Implementacija projekta CSI	11
Slika II.1.1: Deleži posameznih tipov organizacij med vsemi civilnodružbenimi organizacijami (v %)	14
Slika II.1.2: Klasifikacija slovenskih civilnodružbenih organizacij glede na lastno opredelitev področij delovanja/dejavnosti organizacij (v %).....	15
Slika II.2.1: Rast števila NVO v Sloveniji v obdobju 1965–2008	17
Slika II.3.1: Zemljevid družbe.....	18
Slika II.3.2: Zemljevid civilne družbe.....	19
Slika III.1.1: Državljsko udejstvovanje	22
Slika III.2.1: Organizacijski razvoj civilne družbe	26
Slika III.3.1: Prakticiranje in zaznava vrednot v civilni družbi	32
Slika III.4.1: Zaznava vpliva civilne družbe	36
Slika III.5.1: Zunanje okolje za delovanje civilne družbe.....	41

KAZALO PREGLEDNIC

Preglednica I.1: Seznam sodelujočih držav v projektu CSI 2008-2009.....	9
Preglednica III.2.1: Struktura prihodkov organizacij civilne družbe v Sloveniji.....	29
Preglednica III.5.1: Družbeno-ekonomski kontekst za delovanje civilne družbe.....	42

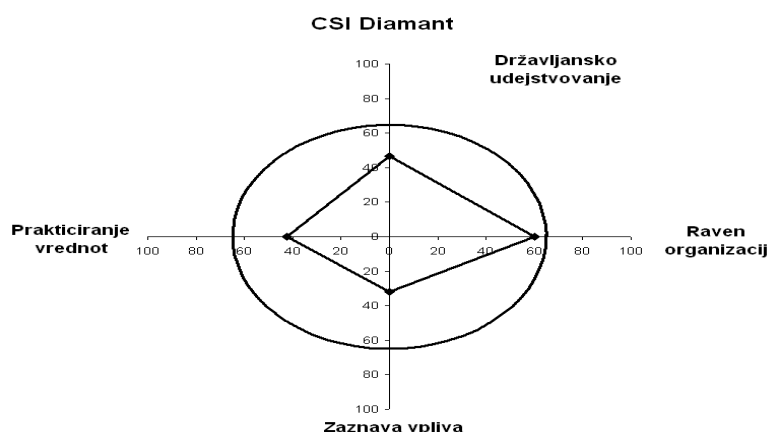
POVZETEK

Projekt CIVICUS Indeks civilne družbe je raziskovalni projekt, ki ocenjuje stanje civilne družbe v različnih državah sveta. Projekt se izvaja v okviru organizacije CIVICUS, World Alliance for Citizen Participation, v Sloveniji pa njegovo izvedbo podpira Ministrstvo za javno upravo. Glavna namena projekta sta promocija in krepitev civilne družbe z njenim ocenjevanjem in razvoj političnih priporočil in ukrepov.

V prvi fazi projekta je bila izvedena kvantitativna anketna raziskava med organizacijami civilne družbe in strokovnjaki izven sektorja civilne družbe, druga faza projekta je vključevala kvalitativni raziskovalni pristop v okviru izvedbe študij primerov za osnovne dimenzije indeksa civilne družbe, v tretji fazi projekta pa so bili rezultati predstavljeni v regionalnih fokusnih skupinah in na nacionalnem posvetu z namenom pridobitve povratnih informacij glede ključnih ugotovitev raziskave, identifikacije prednosti in slabosti civilne družbe v Sloveniji ter oblikovanja temeljnih predlogov za izboljšanje njenega položaja.

Diamant civilne družbe povzema vrednosti kvantitativnih kazalcev glede na štiri temeljne dimenzije civilne družbe in peto dimenzijo v obliki očištanega kroga, ki predstavlja okolje, v katerem deluje civilna družba.

Slika 1: Diamant civilne družbe v Sloveniji

V zaključnem delu končnega poročila so podani ključne ugotovitve projekta, prednosti in slabosti civilne družbe v Sloveniji ter predlogi za izboljšanje njenega položaja. Analiza položaja civilne družbe v Sloveniji nas navaja k sklepu, da civilnodružbeni sektor še ni dosegel točke, ko bi se lahko začel njegov razvoj. Povečevanje finančne moči civilnodružbenega sektorja in na njej temelječe profesionalizacije sektorja sta indikatorja, ki omogočata identifikacijo točke, na kateri se rast sektorja preoblikuje v njegov razvoj, ta pa se glede na predstavljene podatke v Sloveniji še ni začel. Za izboljšanje položaja organizacij civilne družbe bi morala država poleg povečanja javnih sredstev za civilnodružbeni sektor z različnimi ukrepi in zakonodajo spodbuditi tudi njegovo financiranje iz drugih nejavnih virov, predvsem iz zasebnih donacij posameznikov in podjetij, s čimer bi se povečala tudi avtonomija sektorja, ki bi tako pridobil večjo neodvisnost. Da bi se te spremembe lahko uveljavile, potrebujeta vladna in nevladna stran jasno izdelane razvojne strategije za razvoj sektorja civilne družbe, doseči pa morata tudi medsebojni konsenz. Predpogoj za to pa je povečanje stopnje civilnega dialoga v Sloveniji. Predlogi za izboljšanje položaja civilne družbe v Sloveniji so podrobneje predstavljeni v akcijskem načrtu. Oba dokumenta bosta posredovana javnosti in vsem zainteresiranim.

UVOD

Projekt CIVICUS Indeks civilne družbe je raziskovalni projekt, ki ocenjuje stanje civilne družbe v različnih državah sveta. Projekt se izvaja v okviru organizacije CIVICUS, World Alliance for Citizen Participation, v Sloveniji pa njegovo izvedbo podpira Ministrstvo za javno upravo. Glavna namena projekta sta promocija in krepitev civilne družbe z njenim ocenjevanjem in razvoj političnih priporočil in ukrepov. Projekt aktivno vključuje interesne skupine, vlado, donatorje, akademike in širšo javnost ter vsem deležnikom tudi posreduje svoja spoznanja.

Projekt je v Sloveniji potekal od novembra 2008 do konca maja 2010, in sicer v treh temeljnih fazah. V prvi fazi je bila izvedena kvantitativna anketna raziskava med organizacijami civilne družbe in strokovnjaki izven sektorja civilne družbe, druga faza je vključevala kvalitativni raziskovalni pristop v okviru izvedbe študij primera za osnovne dimenzije indeksa civilne družbe, v tretji fazi projekta pa so bili rezultati predstavljeni v regionalnih fokusnih skupinah in na nacionalnem posvetu z namenom pridobitve povratnih informacij na ključne ugotovitve raziskave, identifikacije prednosti in slabosti civilne družbe v Sloveniji ter oblikovanja temeljnih predlogov za izboljšanje njenega položaja. Ključne ugotovitve projekta so v strnjeni obliki predstavljene v končnem poročilu. Osnovne ugotovitve in predlogi za izboljšanje položaja civilne družbe v Sloveniji so podrobneje podani tudi v priloženem akcijskem načrtu. Oba dokumenta bosta posredovana javnosti in vsem zainteresiranim.

Besedilo je strukturirano v skladu s CIVICUS-ovo metodologijo. Poleg uvodnega dela, ki obsega oris pojma, zgodovine in položaja civilne družbe v Sloveniji, vključuje analizo civilne družbe v Sloveniji na podlagi njenih temeljnih dimenzij (državlanskega udejstvovanja, ravni organizacij, prakticiranja vrednot, zaznave vpliva in zunanjega okolja) in njihovih poddimenzij, ki vključujejo analizo vnaprej določenih indikatorjev. V zaključnem delu so podani ključne ugotovitve projekta, prednosti in slabosti civilne družbe v Sloveniji ter predlogi za izboljšanje njenega položaja.

I. PROJEKT INDEKS CIVILNE DRUŽBE

Čeprav ima civilna družba vse pomembnejšo vlogo pri vodenju in razvoju v svetu, je v večini držav vedenje o njej še vedno omejeno. Prav tako je razmeroma malo priložnosti, ko deležniki civilne družbe lahko razpravljajo o prednostih, pomanjkljivostih in izzivih civilne družbe ter na tej osnovi ukrepajo.

Namen participatornega, akcijsko-raziskovalnega projekta Indeks civilne družbe (CSI) je z analizo stanja civilne družbe po svetu preseči te omejitve, vzpostaviti bazo znanja ter spodbuditi krepitev civilne družbe. Projekt CSI izvajajo in v njem sodelujejo organizacije civilne družbe v sodelovanju z zvezo CIVICUS *World Alliance for Citizen Participation*. Projekt aktivno vključuje interesne skupine, vlado, donatorje, akademike in širšo javnost ter vsem deležnikom tudi posreduje svoja spoznanja.

Naslednji ključni koraki izvedbe projekta potekajo na ravni posamezne države:

1. **ocena:** projekt CSI na inovativen način združuje participatorne raziskovalne metode, vire podatkov in študije primerov, s čimer poda celovito oceno stanja civilne družbe skozi pet dimenzij, ki so: državljansko udejstvovanje, raven organizacij, prakticanje vrednot, zaznava vpliva in zunanje okolje;
2. **skupinska refleksija:** izvedba vključuje strukturiran dialog med različnimi deležniki civilne družbe, ki omogoča identifikacijo njenih posameznih prednosti oz. pomanjkljivosti;
3. **skupno delovanje:** akterji skozi sodelovanje in posvetovanje razvijejo in izvedejo program konkretnih ukrepov za krepitev civilne družbe.

V naslednjih štirih točkah je podrobneje predstavljen indeks civilne družbe CSI, njegova temeljna načela, podan pa je tudi oris metodologije, ki je bila uporabljena za pripravo poročila za Slovenijo, in njenih pomanjkljivosti.

1 Opis projekta

Projekt CSI se je pojavil pred dobrim desetletjem kot nadaljevanje CIVICUS-ove publikacije *New Civic Atlas*, ki je vsebovala podrobne analize civilne družbe 60 držav (Heinrich in Naidoo 2001). Prva različica metodologije, ki jo je razvil CIVICUS v sodelovanju s Helmutom Anheierjem, je bila predstavljena leta 1999. Prvi pilotski projekt je bil izveden leta 2000 v 13 državah.¹ Po oceni implementacije in rezultatov je bila metodologija smiselno prilagojena. CIVICUS je nato med letoma 2003 in 2006 uspešno izvedel celotno prvo fazo projekta v 53 državah, v njej pa je neposredno sodelovalo več kot 7.000 deležnikov civilne družbe (Heinrich 2008). Slovenija se je raziskavi pridružila v letih 2004–2005.

CIVICUS se je z namenom nadaljnega izboljševanja raziskovalno-akcijske naravnosti projekta povezal s Centrom za socialne investicije Univerze v Heidelbergu ter drugimi partnerji in deležniki, ki so v sodelovanju še drugič natančno ocenili in revidirali projektno metodologijo pred začetkom trenutne faze projekta CSI. CIVICUS je tako leta 2008 z novo,

¹ Sodelujoče države so bile: Belorusija, Estonija, Hrvaška, Indonezija, Južna Afrika, Kanada, Mehika, Nova Zelandija, Pakistan, Romunija, Ukrajina, Urugvaj in Wales.

izboljšano metodologijo začel novo fazo projekta in vanj vključil partnerske države z vsega sveta; tako tiste, ki so že sodelovale, kot tudi nove. Seznam trenutno sodelujočih držav je v preglednici I.1.

Preglednica I.1: Seznam sodelujočih držav v projektu CSI 2008–2009²

1. Albanija	15. Hrvaška	29. Niger
2. Argentina	16. Italija	30. Nikaragva
3. Armenija	17. Japonska	31. Rusija
4. Bahrajn	18. Jordanija	32. Slovenija
5. Belorusija	19. Južna Koreja	33. Srbija
6. Bolgarija	20. Kazahstan	34. Sudan
7. Burkina Faso	21. Kosovo	35. Togo
8. Ciper	22. Libanon	36. Turčija
9. Čile	23. Liberija	37. Uganda
10. DR Kongo	24. Madagaskar	38. Ukrajina
11. Džibuti	25. Makedonija	39. Urugvaj
12. Filipini	26. Mali	40. Venezuela
13. Gana	27. Malta	41. Zambija
14. Gruzija	28. Mehika	

2 Raziskovalni pristop in metodologija

Pristop, ki ga uporablja projekt CSI, je kombinacija ocenjevanja in zbiranja podatkov na eni strani in refleksije in ukrepov na drugi. Tako se vzpostavlja pomembna referenčna točka, iz katere izhajajo vse povezane aktivnosti. Projekt ne generira znanja zaradi znanja, temveč je njegov namen uporaba pridobljenih znanj za pripravo strategij, ki izboljšujejo učinkovitost in vlogo civilne družbe. Temeljne metodološke premise, na katerih sloni implementacija tega projekta, so:³

vklučenost: projekt CSI obsega tako raznolika teoretična stališča kot tudi indikatorje civilne družbe, akterje in procese;

univerzalnost: ker gre za globalni projekt, je metodologija zasnovana tako, da je uporabna v kontekstu razlik med družbami in koncepti;

primerljivost: namen projekta ni razvrščanje, temveč celovito primerjalno ocenjevanje različnih vidikov civilne družbe po svetu; primerjava je mogoča med posameznimi državami ali regijami znotraj ene ali med različnimi fazami implementacije;

vsestranskost: projekt je zasnovan tako, da njegova implementacija omogoča uravnoteženost med mednarodno primerljivostjo in nacionalno fleksibilnostjo;

² Seznam je veljal na dan objave poročila, mogoča pa so odstopanja zaradi držav, ki so se pridružile pozneje ali so iz projekta izstopile.

³ Podrobnejši opis teh načel je v Mati, Silva in Anderson (2010), *Assessing and Strengthening Civil Society Worldwide: An Updated Programme Description of the CIVICUS Civil Society Index Phase 2008–2010*. CIVICUS, Johannesburg.

dialog: eden ključnih elementov projekta je participatorni pristop širokega nabora deležnikov, ki v sodelovanju prevzamejo in vodijo projekt v svojih državah;

razvoj zmogljivosti: partnerji v posameznih državah se podrobneje seznanijo z metodologijo na tridnevni regionalni delavnici; po končanem usposabljanju jim CIVICUS-ova skupina, zadolžena za projekt CSI, pomaga pri implementaciji; sodelujoči partnerji prav tako pridobijo nova znanja na področju raziskav, usposabljanja, vodenja in implementacije projekta v svoji državi;

mreženje: participatorna narava različnih orodij raziskave (npr. fokusne skupine, svetovalni odbor, nacionalne konference) omogoča vzpostavljanje novih prostorov, kjer lahko različni akterji odkrivajo sinergije in vzpostavljajo nove, tudi medsektorske povezave; nekatere države so v zadnji fazi sodelovale tudi na regionalnih konferencah, kjer so potekale razprave o ugotovitvah projekta CSI in mednacionalni civilni družbi;

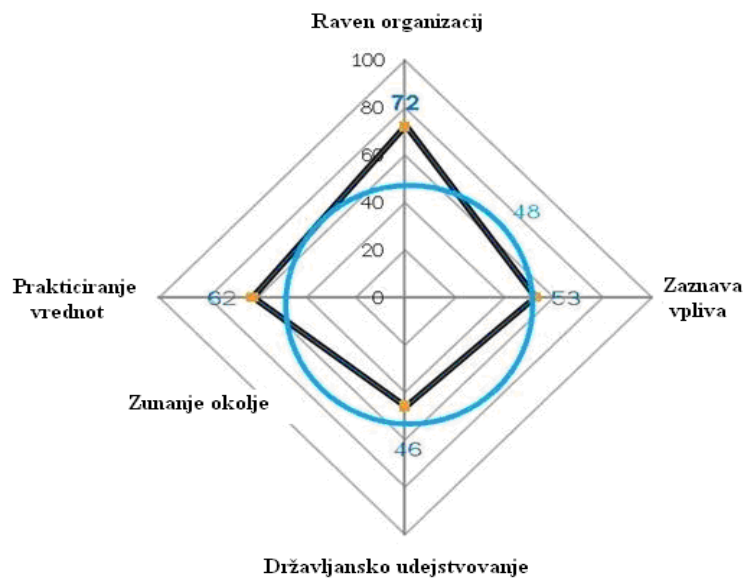
sprememba: glavni cilj projekta CSI je zbrati uporabne informacije za akterje civilne družbe in druge deležnike; v okviru projekta zato potekata identifikacija vidikov civilne družbe, ki jih je mogoče spremeniti, ter zbiranje informacij in vzpostavljanje znanj, pomembnih za doseg akcijskih ciljev.

Poleg zgoraj naštetih temeljnih kategorij metodologija CSI zajema tudi kombinacijo participatornih in znanstvenih raziskovalnih metod za ocenjevanje stanja civilne družbe na nacionalni ravni. Indeks civilne družbe sestavlja naslednjih pet dimenzij:

- (1) državljansko udejstvovanje,
- (2) raven organizacij,
- (3) prakticiranje vrednot,
- (4) zaznava vpliva,
- (5) zunanje okolje.

Omenjene dimenzije so grafično predstavljene v obliki t. i. diamanta indeksa civilne družbe (gl. sliko I.2.1 spodaj), ki je osrednji in najbolj prepoznaven element projekta indeksa civilne družbe. Diamant indeksa civilne družbe je skupek 67 kvantitativnih indikatorjev, strnjenih v 28 poddimenzij, ki so razdeljene na 5 dimenzij z odstotnimi vrednostmi od 0 do 100. Velikost diamanta prestavlja empirično sliko stanja civilne družbe, pogoje, ki spodbujajo ali zavirajo njen razvoj, in posledice njenega delovanja za širšo družbo. Kontekst oz. okolje, v katerem civilna družba deluje, predstavlja krožnica, ki seka osi diamanta. Čeprav okolje ni del civilne družbe, pa pomeni tisti zunanji element, ki je ključnega pomena za njen obstoj.

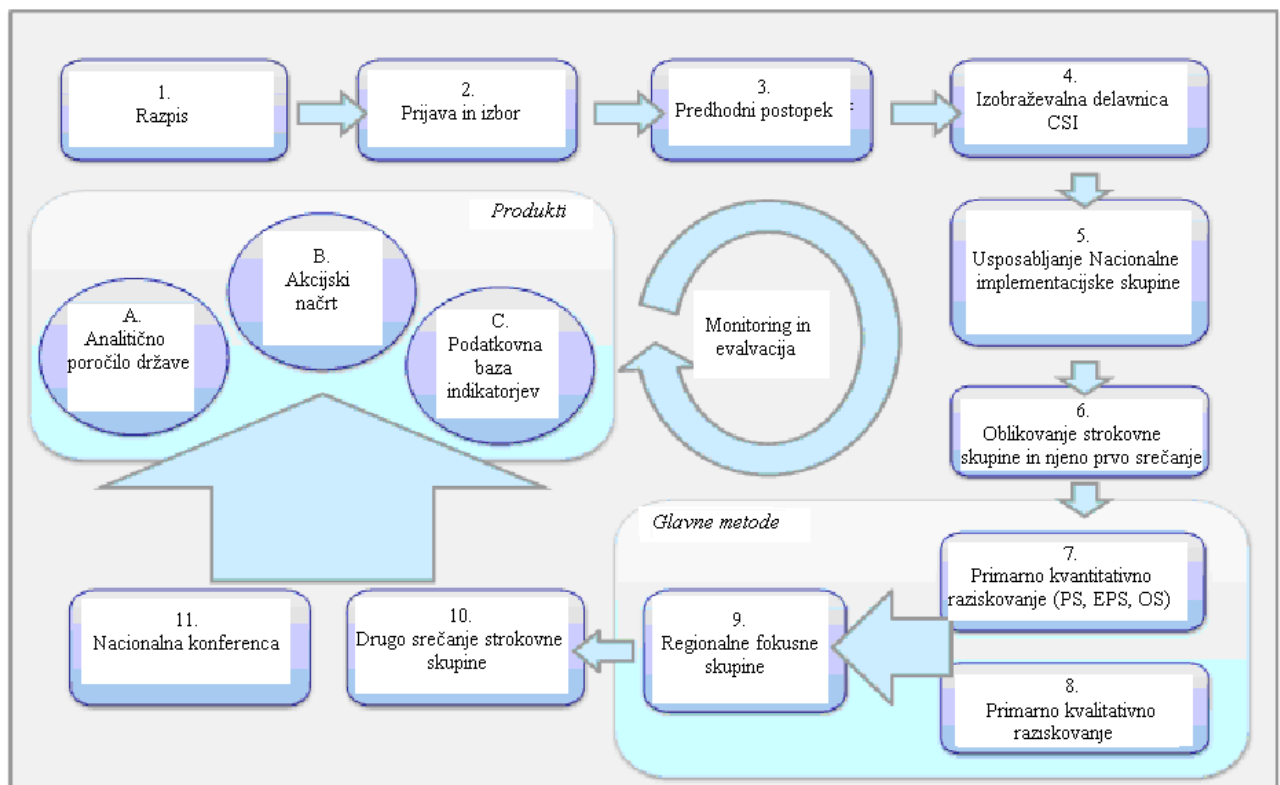
Slika I.2.1: Diamant indeksa civilne družbe

3 Implementacija projekta

Spodnja slika predstavlja ključne aktivnosti implementacije in z njo povezane strukture:⁴

Slika I.3.1: Implementacija projekta CSI

⁴ Podrobnejša predstavitev korakov v procesu je opisana v Mati in dr. (gl. sprotno opombo 3).

Glavna orodja za implementacijo indeksa civilne družbe na nacionalni ravni vključujejo:

- različne anketne vprašalnike: (i) **raziskavo med prebivalstvom**, ki je osnova za pridobivanje mnenj prebivalcev o civilni družbi in ocenjevanje njihove angažiranosti v skupinah in zvezah (WVS 2000, 2005), (ii) **raziskavo med organizacijami**, ki meri srednjo raven civilne družbe in glavne značilnosti organizacij civilne družbe, in (iii) **raziskavo med strokovnjaki izven sektorja civilne družbe**, ki meri zaznavo o vplivu civilne družbe med deležniki, strokovnjaki in oblikovalci politik v ključnih sektorjih;
- specializirane **študije primerov**, ki obravnavajo pomembnejše problematike civilne družbe v kontekstu posamezne države;
- srečanja strokovne skupine, ki združujejo strokovnjake civilne družbe, ki svetujejo pri projektu in njegovi implementaciji na ravni države;
- regionalne in tematske fokusne skupine, v katerih deležniki civilne družbe razpravljajo o pogledih na vlogo civilne družbe v širši družbi.

Po končani temeljiti raziskavi in obsežnem naboru podatkov sledita predstavitev izsledkov in razprava v okviru nacionalne konference, ki se je udeležijo številni deležniki iz civilne družbe in izven nje z namenom identifikacije prednostnih področij in oblikovanja strategij.

Analitično poročilo za državo je eden najpomembnejših korakov implementacije indeksa civilne družbe v Sloveniji, saj predstavi ključne ugotovitve raziskave, povzame prednosti in pomanjkljivosti civilne družbe ter ponudi priporočila za njeno nadaljnjo krepitev.

4 Omejitve raziskave

Čeprav so navodila za izvedbo projekta zelo jasna in natančna, je specifično okolje v Sloveniji vplivalo na proces implementacije. Pojavile so se namreč težave v zvezi z opredelitvijo civilne družbe in organizacij civilne družbe. Prav tako je bila težavna tudi dimenzija zunanje okolje, saj je Nacionalna implementacijska skupina le stežka pojasnila njeno vlogo v diamantu civilne družbe. Največja težava v vseh fazah projekta pa je bila slaba odzivnost deležnikov. Čeprav nepripravljenost za sodelovanje v zadevah civilne družbe s strani države, zasebnega sektorja in akademikov ni nič novega, pa je bilo izjemno težko pridobiti tudi naklonjenost predstavnikov organizacij civilne družbe za sodelovanje pri projektu. To je ena od značilnosti civilne družbe v Sloveniji, za katero obstajajo posebni razlogi in ki je ni mogoče preseči zgolj z aktivnejšo promocijo.

II. CIVILNA DRUŽBA V SLOVENIJI

1 Pojem civilne družbe

V Sloveniji se termin civilna družba pogosto pojavlja v javnosti, čeprav ni konsenza o njegovem vsesplošnem pomenu in razumevanju. Civilna družba je najpogosteje razumljena kot negacija drugega, torej označuje tisto, kar ni država ali gospodarstvo. Tovrstno nikalno definicijo so izpostavili tudi člani strokovne skupine, udeleženci fokusnih skupin in nacionalnega posveta. Med sodelujočimi je prevladoval konsenz, da je pojem civilne družbe težko definirati. Prevladujoče asociacije glede termina civilna družba so se nanašale predvsem na njene lastnosti, kot so nepolitičnost, prostovoljstvo, poudarek na posamezniku ter občutek pripadnosti »mi smo civilna družba«.

V okviru strokovne skupine, fokusnih skupin in nacionalnega posveta smo razpravljali tudi o ustreznosti definicije civilne družbe, kot jo pozna CIVICUS. Civilna družba je opredeljena kot »prostor zunaj družine, države in trga, ki ga ustvarjajo posamezne in skupinske akcije, organizacije in institucije z namenom uveljavljanja skupnih interesov«.

Komentarji na predstavljeno definicijo civilne družbe so bili naslednji: definicijo civilne družbe bi bilo treba vrednostno omejiti – ali gre za skupne interese vseh, pri čemer gre za javni interes, ali le tistih, ki se povezujejo; izraz arena pa smo zamenjali z izrazom prostor.

Za tisti del civilne družbe, ki se nanaša na organizacije civilne družbe, prav tako ne obstaja enoten termin ali definicija. V splošnem gre za širok spekter organizacij, ki niso niti tržne niti državne, v javnosti pa so označene z različnimi imeni, kot so neprofitne, prostovoljne, humanitarne, neodvisne, civilnodružbene in nevladne organizacije. V Sloveniji se najpogosteje uporablja pojem nevladni sektor, ki poudarja neodvisnost od države, čeprav tudi ta pojem ni vsesplošno sprejet in pogosto ostaja nerazumljen. Vzroke za to lahko iščemo tudi v nezainteresiranosti medijev za civilnodružbene organizacije, na kar kaže tudi dejstvo, da se termin nevladna organizacija v javnosti še ni povsem uveljavil oziroma, kot je izpostavil sogovornik v intervjuju: »Če kdo spregovori o društvu, se vsak spomni na svoje gasilsko ali športno društvo, ko pa omeniš pojem nevladne organizacije, pa vsak pomisli na črpanje denarja in nebodigatreba«.

V vladnih dokumentih se je pojem nevladni sektor ali nevladne organizacije bolj uveljavil od termina civilnodružbene organizacije⁵, pojem civilne družbe pa ima širši pomen in poudarja tudi civilno kulturo državljanske odgovornosti, prostovoljno angažiranje in politično participacijo.

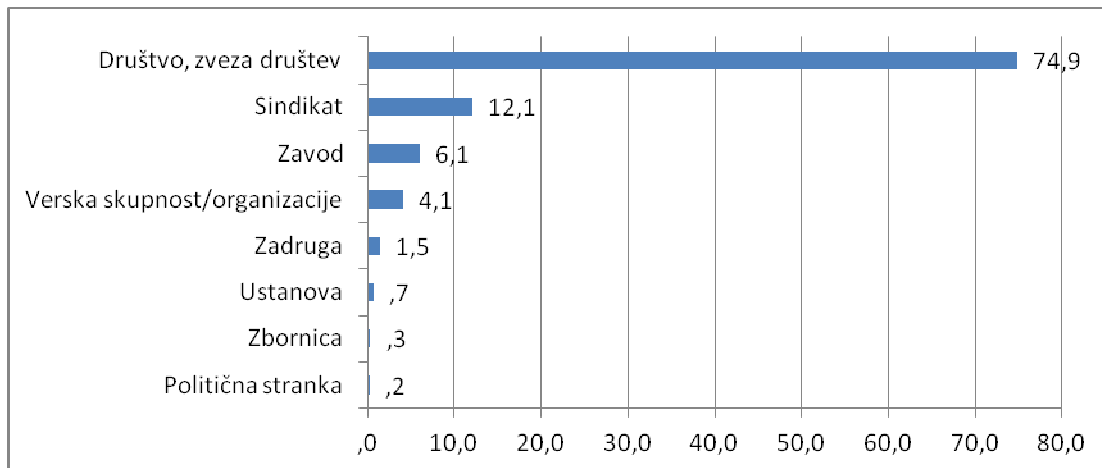
V splošnem slovenska zakonodaja posebej in natančno opredeljuje ter v posameznih zakonih regulira naslednje tipe civilnodružbenih organizacij: društva in zveze društev, zasebne zavode, ustanove/fundacije, zadrage in verske skupnosti/organizacije. V skladu s CIVICUS-ovo definicijo civilne družbe pa se med civilnodružbene organizacije uvrščajo še zbornice, sindikati in politične stranke, ki imajo prav tako vsaka svojo regulativo.

Pri tem je treba opozoriti, da društva in zveze društev še vedno predstavljajo skoraj 75 % delež med vsemi civilnodružbenimi organizacijami; zasebni zavodi predstavljajo le 6 % delež,

⁵ V skladu s pogostejšo rabo termina nevladne organizacije, ta termin poleg termina civilnodružbene organizacije uporabljamo tudi v poročilu; pomensko se termina v poročilu ne razlikujeta.

verske organizacije 4 % delež, zadruga 1,5 % delež in ustanove/fundacije 0,7 % delež (slika II.1.1).

Slika II.1.1: Deleži posameznih tipov organizacij med vsemi civilnodružbenimi organizacijami (v %)

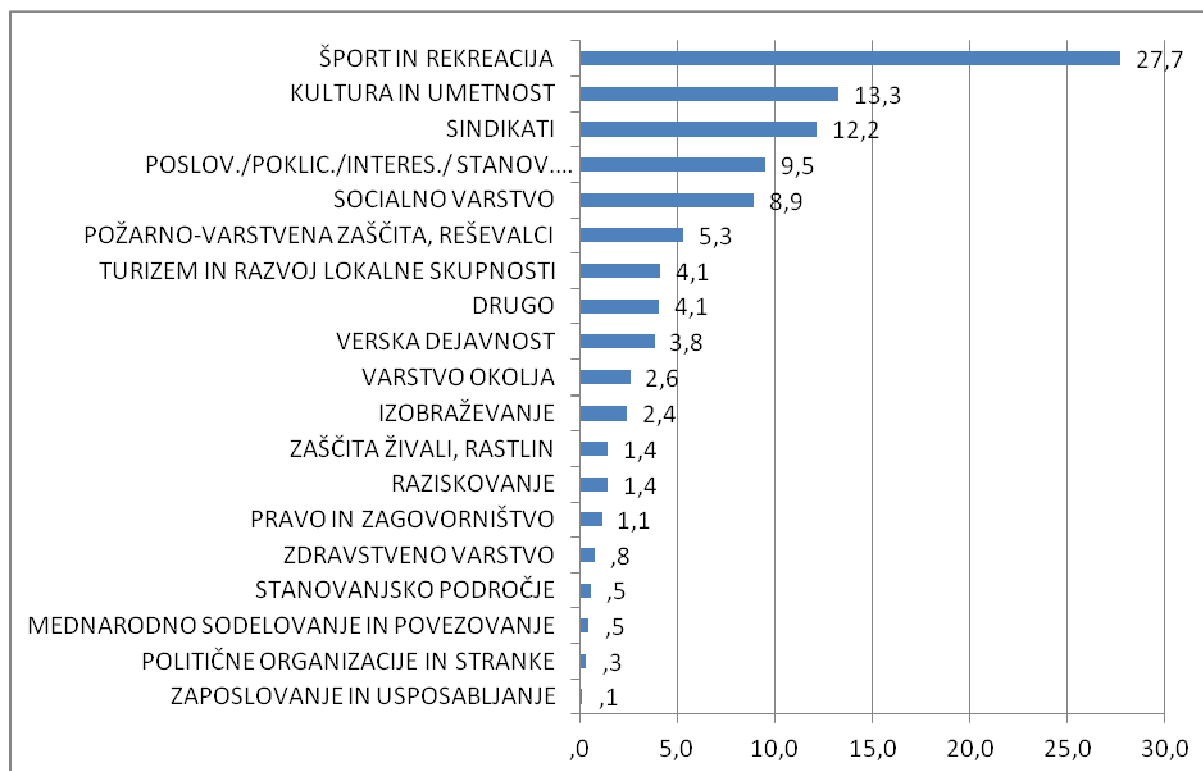

Vir: Podatki AJPES

Delež društev med vsemi organizacijami se sicer postopoma zmanjšuje (leta 1996 so društva predstavljala skoraj 95 % vseh organizacij), vendar še vedno bistveno zaznamuje značaj celotnega civilnodružbenega sektorja. Društva so namreč po svojem značaju predvsem ekspresivne organizacije, v katere se združujejo posamezniki zato, ker jim omogočajo, da razvijejo in uresničijo svoje potenciale. So torej organizacije, ki delujejo predvsem v skupno dobro svojih članov in manj v javno dobro. Takšno stanje je na eni strani posledica preteklega razvoja, ko so društva predstavljala legalno in legitimno obliko samoorganiziranja državljanov. Na drugi strani pa število društev še vedno hitro narašča, čeprav so že skoraj dvajset let ukinjene vse formalne ovire za ustanavljanje drugih tipov civilnodružbenih organizacij.

Kar zadeva področja delovanja slovenskega civilnodružbenega sektorja, gre prav tako za ohranjanje strukture iz preteklosti, in sicer za močno prevlado organizacij na področju športa in rekreacije, kulture in umetnosti, poklicnega in strokovnega združevanja nad storitvenimi organizacijami, ki delujejo na področjih socialnega varstva, izobraževanja in raziskovanja ter zdravstva. Klasifikacija civilnodružbenih organizacij glede na področja delovanja je predstavljena v sliki II.1.2.

Slika II.1.2: Klasifikacija slovenskih civilnodružbenih organizacij glede na lastno opredelitev področij delovanja/dejavnosti organizacij (v %)

Vir: Podatki AJPES

Takšna struktura civilnodružbenega sektorja glede na tip organizacij in področje delovanja je pogojena z značilnostmi slovenskega blaginjskega sistema (Kolarič in dr., 2002; 2006; Črnak-Meglič in Rakar, 2009).

V skladu s predstavljenimi strukturo civilnodružbenega sektorja in na podlagi priporočil strokovne skupine smo CIVICUS-ovo tipologijo civilnodružbenih organizacij prilagodili razmeram v Sloveniji. K seznamu smo dodali športna društva, organizacije za starejše (društva upokojencev), gasilska društva in organizacije za zaščito rastlin in živali. V okviru strokovne skupine je potekala tudi diskusija, ali politične stranke sodijo v civilno družbo. Sprejeta je bila kompromisna rešitev, da v tipologijo organizacij civilne družbe uvrstimo le tiste politične stranke, ki niso v parlamentu. Seznam vključenih organizacij je v prilogi C.

2 Zgodovina civilne družbe

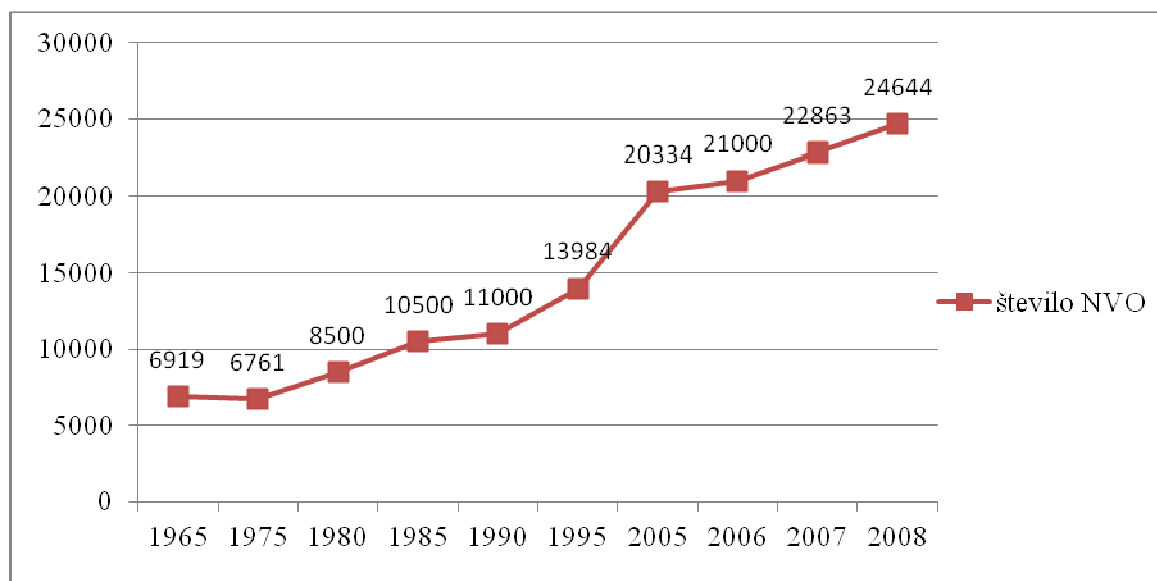
Zgodovinske analize kažejo (Kolarič in dr., 2002), da ima slovenska družba dolgo in obsežno tradicijo interesnega združevanja in samoorganiziranja ljudi. Civilnodružbene organizacije so v obdobju nerazvite socialne države (do konca druge svetovne vojne) ob neformalnem sektorju imele primarno vlogo pri preskrbi z javnimi dobrinami in storitvami. Pred drugo svetovno vojno je v Sloveniji obstajalo 8.000 NVO (l. 1938: 6.014 društev in 1.677 zadrug).

V obdobju socializma je država s sistemom regulacij, prepovedi delovanja in stroge kontrole civilnodružbenih organizacij ter z zagotavljanjem monopolne vloge javnega sektorja pri produkciji javnih dobrin in storitev potisnila te organizacije na obrobje družbenega dogajanja.

Po drugi svetovni vojni lahko ločimo štiri obdobja razvoja civilnodružbenih organizacij (Kolarič in dr., 2002; Črnak-Meglič in Rakar, 2009):

- **Obdobje državnega socializma** – socialistična revolucija je prekinila tradicijo delovanja številnih civilnodružbenih organizacij. Javni sektor je v obdobju državnega socializma prevzel tako rekoč vse njihove funkcije. Tradicija močnega in razvitega civilnodružbenega sektorja je bila prekinjena, le del civilnodružbenih organizacij je lahko nadaljeval delo, čeprav na novih podlagah, ki so predpisovale zgolj en tip civilno družbenih organizacij, tj. društva. V tem obdobju je bilo število civilnodružbenih organizacij manjše kot v med vojnoma. Leta 1965 je bilo 6.919, leta 1975 pa 6.761 društev.
- **Obdobje samoupravnega socializma v 70. letih** – v obdobju samoupravnega socializma so decentralizacija, prenašanje odgovornosti za zagotavljanje in financiranje javnih dobrin in storitev na občine ter zmanjšanje kontrole društvenega delovanja, ki ga je prinesel Zakon o družtvih (1974), spodbudili ustanavljanje novih organizacij. Odprl se je nov prostor za ustanavljanje organizacij »od spodaj navzgor« (ang. grassroots), tj. na pobudo državljanov in ne več le države. Tako so postale zlasti nove civilnodružbene organizacije bolj avtonomne, čeprav je hkrati komunikacija z državo ostala precej omejena in jih država ni enakovredno vključevala v produkcijo javnih dobrin in storitev, pa tudi ne v procese uveljavljanja interesov.
- **Obdobje novih družbenih gibanj v 80. letih** – obdobje razvoja civilnodružbenih organizacij. V tem obdobju so se začela širiti različna družbena gibanja (mirovna, ekološka, feministična, duhovna, subkulturna ipd.), ki so poleg političnega delovanja začela oblikovati tudi alternativno mrežo produkcije dobrin in storitev. Delovala so v obliki delovnih skupin različnih organizacij (na primer mladinske politične organizacije), te pa so se začele postopno osamosvajati in prehajati kot samostojne organizacije ali društva v civilno družbo. Značilnost novih družbenih gibanj v Sloveniji je bila, da to niso bila gibanja »od spodaj navzgor«, saj niso imela množične baze. Civilna družba se je v tem obdobju uveljavila kot alternativa uradni politični strukturi, vendar se je že konec 80. let avtonomno delovanje novih družbenih gibanj omejilo na politično delovanje. V 90. letih so se njihovi glavni protagonisti v veliki meri integrirali v strankarski in pozneje državni establishment. Le manjše frakcije novih družbenih gibanj so ostale v okviru civilne družbe in so se organizirale v društva in druge organizacijske oblike na področjih, kot so alternativnost v socialnem delu in psihiatriji, različne dejavnosti psihosocialne pomoči posebnim skupinam prebivalcev v stiski, alternativna kulturna produkcija ipd. Podatki kažejo, da se je v obdobju med letoma 1975 in 1985 število društev povečalo za skoraj 50 %.
- **Obdobje tranzicije po letu 90** – proces deregulacije, ki se je začel že v 70. letih, je bil končan šele sredi 90. let, ko so bili sprejeti zakoni, ki so uredili temelje delovanja vseh vrst civilnodružbenih organizacij (ustanov, zasebnih zavodov), z zakonom pa je bil odpravljen tudi monopol javnih zavodov pri zagotavljanju socialnih in drugih servisov. Zakon o ustanovah (1994) je omogočil ponovno ustanavljanje fundacij, Zakon o zavodih (1991) je omogočil ustanavljanje privatnih zavodov, politične spremembe pa tudi ponoven razcvet cerkvenih organizacij, ki so do tedaj delovale »ilegalno«. Število civilnodružbenih organizacij se je v obdobju tranzicije praktično podvojilo.

Slika II.2.1: Rast števila NVO v Sloveniji v obdobju 1965–2008

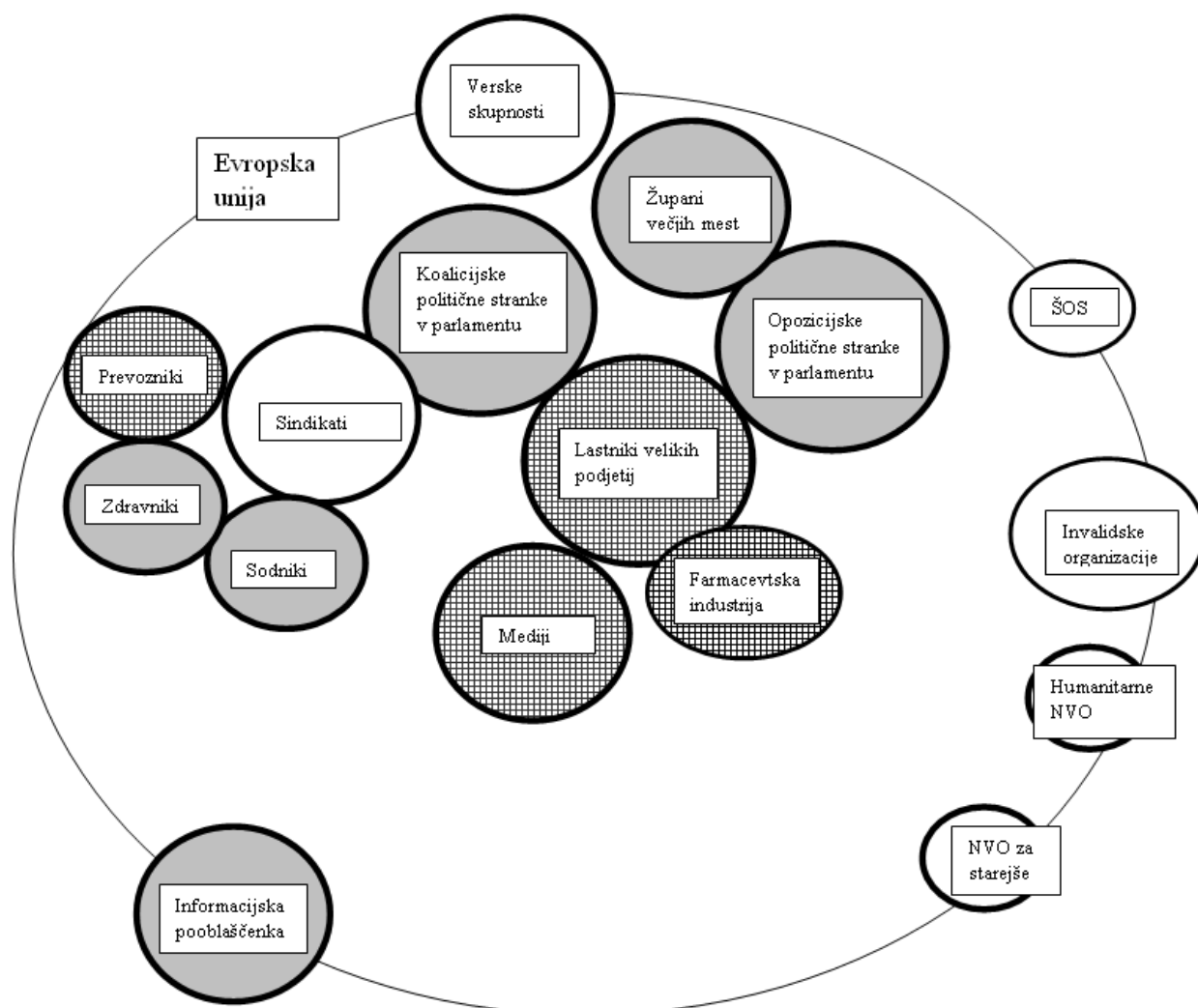
Vir: 1965-2005 (Kolarič in dr. 2002, 2006), 2006–2008 (podatki AJPES).

Danes v Sloveniji deluje več kot 24.000 civilnodružbenih organizacij, poleg društev tudi ustanove oziroma fundacije, zasebni zavodi, verske organizacije in zadrage. Če tem v skladu s CIVICUS-ovo metodologijo prištejemo še 95 zbornic, 60 političnih strank in 3.479 sindikatov, vidimo, da je v letu 2008/2009 v Sloveniji delovalo skupaj 28.647 civilnodružbenih organizacij. Če ob tem številu upoštevamo število prebivalcev, vidimo, da se Slovenija nahaja v vrhu držav z največjim številom civilnodružbenih organizacij.

3 Zemljevid civilne družbe

Za ponazoritev značilnosti civilne družbe in njene umeščenosti v družbeni prostor v Sloveniji je nacionalna implementacijska skupina izdelala analizo vplivnosti posameznih akterjev, ki zajema identifikacijo ključnih akterjev in njihovega vpliva v družbi (slika II.3.1) ter posebej identifikacijo vplivnih akterjev znotraj civilne družbe (slika II.3.2). Analizo je ovrednotila in dopolnila tudi strokovna skupina. Implementacijska in strokovna skupina sta identificirali ključne družbene akterje in jih razvrstili glede na velikost njihovega družbenega vpliva (pri tem največji krog predstavlja največji vpliv, najmanjši krog pa najmanjši vpliv). Nato so jih razporedili še glede na sektor (siva: predstavniki države, karo: zasebni sektor, bela: civilna družba). Tako označene so razporedili po polju na način, ki odraža medsebojne odnose posameznih akterjev, pri čemer bližina ali prekrivanje krogov kaže na vplivnost ene skupine na drugo oziroma medsebojno povezanost, oddaljenost pa na šibke ali celo antagonistične odnose.

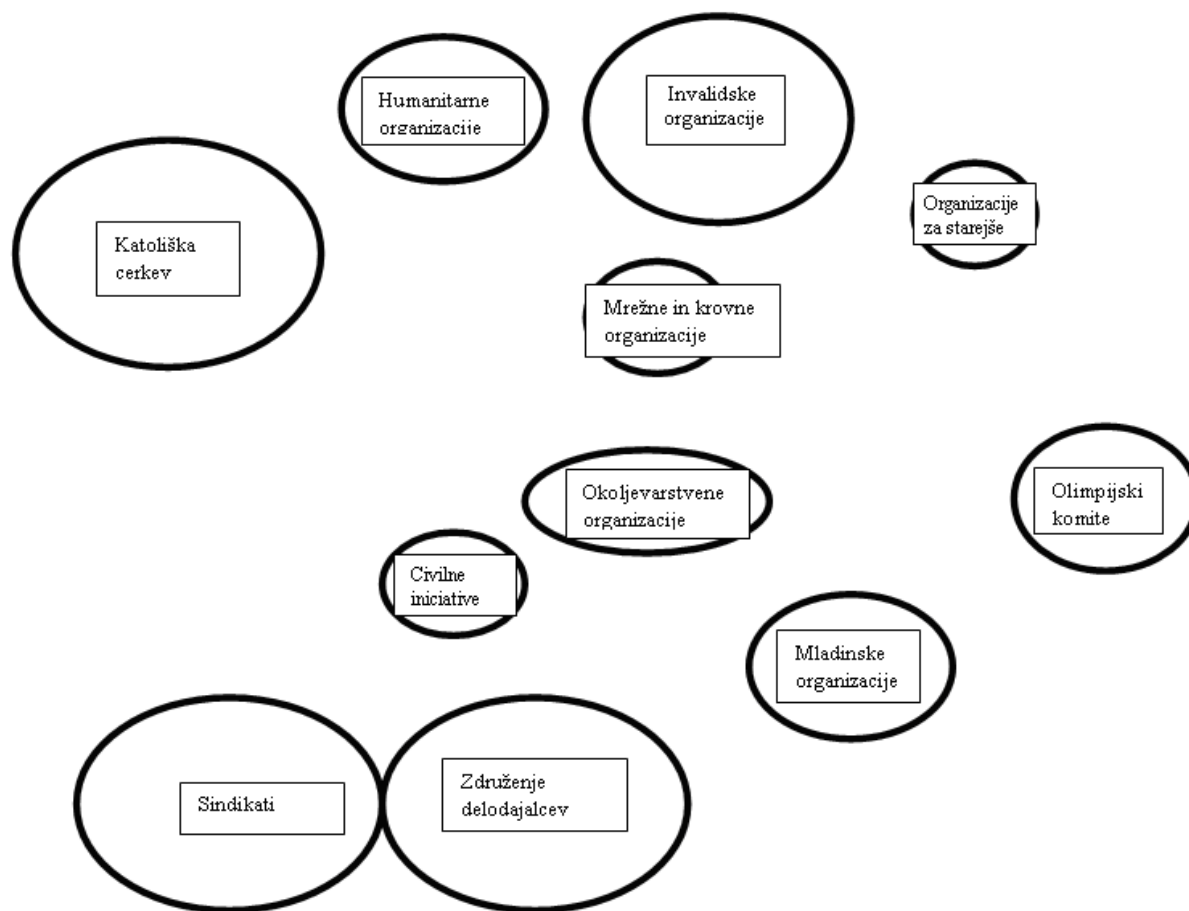
Slika II.3.1: Zemljevid družbe

V slovenski družbi so kot najvplivnejši akterji identificirane koalicijske politične in opozicijske politične stranke v parlamentu, ki kot odločevalci oblikujejo slovensko politiko. Enako vplivni so lastniki podjetij, ki imajo moč lobiranja za lastne interese in vplivanja na oblikovanje javnega mnenja skozi medije. Na tem zemljevidu zasedajo organizacije civilne družbe manjši prostor in imajo tudi manjši vpliv. Med njimi so najbolj vplivne verske skupnosti, pri čemer je mišljena Rimskokatoliška cerkev, in tudi sindikati. Organizacije na obrobju zemljevida (od katerih so največje invalidske organizacije, sledijo jim humanitarne organizacije in Študentska organizacija Slovenije) pa na oblikovanje politik nimajo posebnega vpliva.

Na podoben način je bil oblikovan tudi zemljevid civilne družbe, in sicer najprej so bili identificirani vplivni akterji civilne družbe, ki so bili nato razvrščeni glede na velikost njihovega družbenega vpliva (večji krog pomeni več vpliva). Tako označeni akterji so razporejeni po polju na način, ki odraža medsebojne odnose posameznih akterjev, pri čemer bližina ali prekrivanje krogov kaže na vpliv ene skupine na drugo oziroma medsebojno povezanost, oddaljenost pa na šibke ali celo antagonistične odnose.

Slika II.3.2: Zemljevid civilne družbe

Iz zemljevida je razvidno, da so v okviru civilne družbe najbolj vplivni akterji, ki se pojavijo že na zemljevidu družbe: Rimskokatoliška cerkev, sindikati in invalidske organizacije. Čeprav je narava slednjih bistveno drugačna od drugih dveh najbolj vplivnih, pa njihova moč izhaja tudi iz financiranja, ki ga zagotavlja Slovenska fundacija za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij v Republiki Sloveniji (FIHO). Sindikati so vplivni tudi zato, ker imajo položaj vladnega socialnega partnerja, moč Rimskokatoliške cerkve pa izhaja iz njene zgodovinske prevlade nad drugimi religijami v tem prostoru in njene politične angažiranosti. Čeprav se tudi humanitarne organizacije lahko financirajo iz sredstev FIHO, je njihov vpliv manjši, saj imajo zakonsko zagotovljen dostop do teh sredstev šele od leta 2003, ko je bil sprejet Zakon o humanitarnih organizacijah. Ob sindikatih se na zemljevidu civilne družbe pojavi še Združenje delodajalcev, ki je zelo vplivno zaradi kapitala, ki ga posredno zastopa. Naslednji so mladinske organizacije in Olimpijski komite, katerih vpliv je sorazmerno velik zaradi boljše zagotovljenega financiranja (mladinske organizacije na zakonski podlagi iz sredstev študentskega dela, Olimpijski komite pa prek Fundacije za šport). Najmanj vplivne so okoljevarstvene organizacije, saj si najteže zagotovijo financiranje skozi različne vire, ki bi zagotavljali stabilnost delovanja, sledijo organizacije za starejše (društva upokojencev), ki so sicer zelo številčne in pokrivajo številne družbene potrebe starejših, nimajo pa širšega družbenega vpliva. V skupino najmanj vplivnih, katerih vpliv sicer v zadnjem času vidno narašča, pa sodijo mrežne in krovne organizacije in civilne iniciative. Naraščanje vpliva mrežnih organizacij je vidno skozi nove oblike povezovanja organizacij civilne družbe – tako horizontalnega kot vertikalnega – s poudarkom na regionalnem povezovanju z namenom opolnomočenja civilne družbe in povečanja njenega vpliva pri uveljavljanju njenih interesov. Tovrstne mrežne strukture so v veliki meri nastajale pod vplivom politike EU in s

financiranjem iz Evropskih strukturnih skladov. Predvsem na področju varstva okolja pa narašča interesno združevanje ljudi v civilne iniciative za doseganje civilnega dialoga pri umeščanju objektov v prostor v lokalnem okolju.

III. ANALIZA CIVILNE DRUŽBE

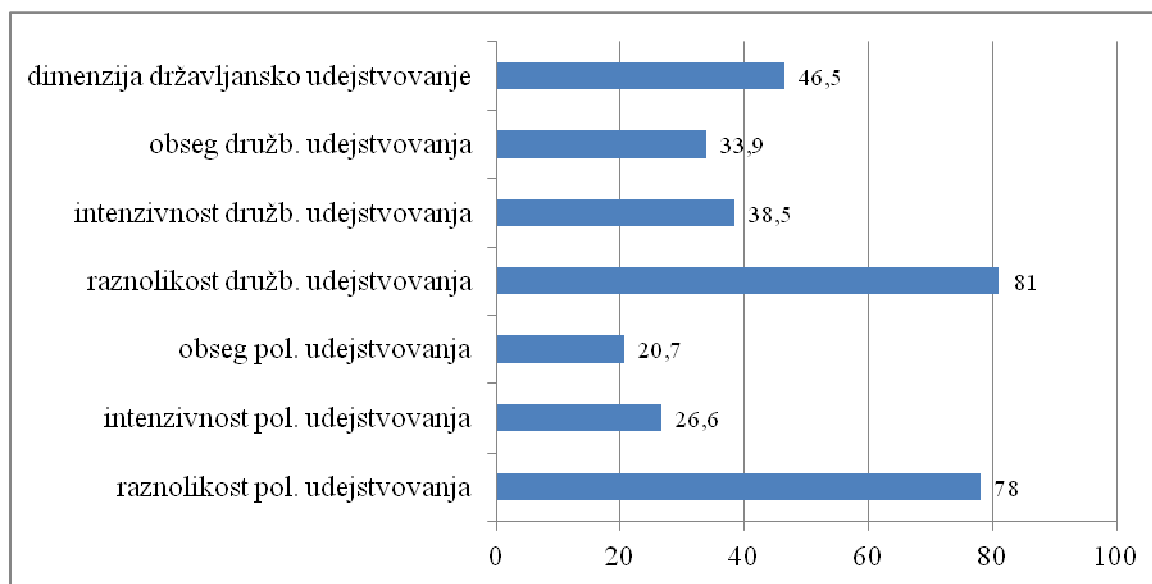
V poglavju so predstavljene ključne ugotovitve raziskovalnega projekta, zbrane s kvantitativnimi in kvalitativnimi metodami raziskovanja v skladu s CIVICUS-ovo metodologijo. Kvantitativni indikatorji vključujejo analizo dveh anketnih raziskav: ankete v organizacijah civilne družbe (vključenih je bilo 94 organizacij) in ankete med strokovnjaki izven sektorja civilne družbe (anketiranih je bilo 30 strokovnjakov med akademiki, predstavniki vlade tako na nacionalni kot lokalni ravni, novinarji, donatorji idr.). Vključujejo tudi analizo sekundarnih podatkov iz različnih mednarodnih raziskav in baz podatkov (Svetovna raziskava vrednot (WVS, 2000; 2005), raziskava Freedom House (2008) ipd.). Kvalitativni indikatorji obsegajo podatke petih študij primerov, ki temeljijo na analizi obstoječih baz podatkov o civilni družbi, sekundarnih podatkov različnih predhodnih raziskav, analizi zakonodaje in dokumentov ter opravljenih intervjujih s ključnimi akterji na posameznih področjih. Izpostavljene so tudi ključne ugotovitve regionalnih fokusnih skupin in nacionalne konference.

Analiza civilne družbe je razdeljena na pet poglavij v skladu s petimi temeljnimi dimenzijami diamanta civilne družbe: državljskim udejstvovanjem, ravni organizacij, prakticiranjem vrednot, zaznavo vpliva in zunanjim okoljem. Vsaka dimenzija je nadalje razdeljena na poddimenzije in posamezne indikatorje. Na začetku vsakega podpoglavja je grafični prikaz podatkov (vrednost indeksa na lestvici od 0 do 100) za posamezno dimenzijo in njene poddimenzije.

1 Državljsko udejstvovanje

V poglavju so podane ključne ugotovitve, ki se nanašajo na državljsko udejstvovanje glede na njegov obseg, intenzivnost in raznolikost družbenega ter političnega udejstvovanja. Vprašanja, na katera skušamo odgovoriti, so, kako aktivni so prebivalci v organizacijah in kot prostovoljci, kakšen pomen ima njihovo udejstvovanje in kako raznoliko je, in sicer tako na področju družbenega angažiranja kot tudi angažiranja politične narave. Vrednosti za dimenzijo in za posamezne poddimenzije so predstavljene v sliki III.1.1. V okviru te dimenzije je bila izdelana tudi študija primera o prostovoljstvu, ki se je nanašala na vlogo oziroma mesto prostovoljstva v Sloveniji, tako glede dejanskega prispevka prostovoljstva k blagostanju družbe na eni strani kot glede družbenega vrednotenja oziroma priznanja tega prispevka na drugi.

Slika III.1.1: Državlansko udejstvovanje

1.1 Obseg družbenega udejstvovanja

Svetovna raziskava vrednot (WVS, 2005) je pokazala, da je 33 % prebivalcev Slovenije aktivnih članov organizacij, kot so cerkve ali verske organizacije, organizacije na področju športa in rekreacije, umetnosti, glasbe ali izobraževanja. Največ aktivnih članov je v organizacijah športa in rekreacije, sledijo verske in cerkvene organizacije, organizacije na področju glasbe, umetnosti in izobraževanja, sindikati, humanitarne in dobrodelne organizacije, poklicna združenja, okoljske organizacije in politične stranke, najmanj aktivnih članov pa je v potrošniških organizacijah (WVS, 2005).

Nekoliko starejša svetovna raziskava vrednot (WVS, 2000) pa prikazuje podatek o prostovoljstvu, po katerem 20,1 % prebivalcev opravlja prostovoljno neplačano delo v vsaj eni od verskih organizacij, organizacij za starejše, organizacij za izobraževanje, umetnost, glasbo, kulturo, šport in rekreacijo oziroma zdravstvenih ali mladinskih organizacij. Glede na to, da je podatek star kar deset let, je strokovna skupina izpostavila pomislek o njegovi verodostojnosti. Dejansko je podatek o obsegu prostovoljskega udejstvovanja v Sloveniji problematičen, saj doslej še ni bilo sistematičnega zbiranja tovrstnih podatkov, zato bolj verodostojen podatek ne obstaja. Kot je pokazala študija primera, je prav to tudi ena bolečih točk slovenskega prostovoljstva, ki ni dovolj ovrednoteno, za kar pa bi bila potrebna evidenca opravljenega prostovoljskega dela. Ker je zaposlenost v civilnodružbenih organizacijah zelo nizka (glej podpoglavje 2.4.), večino dela opravijo prostovoljci. Študija primera je pokazala, da prostovoljstvo v zadnjih letih narašča, predvsem kot plod intenzivnega in sistematičnega dela za promocijo in razvoj prostovoljstva, v zadnjem času pa je tudi država namenila nekaj sredstev za sistematično delo na tem področju. Sistematično evidentiranje in vrednotenje opravljenega prostovoljnega dela je tudi eden od ciljev zakonske ureditve prostovoljstva, ki je trenutno v teku. Za zdaj pa obstaja nekaj podatkov, ki nakazujejo na obseg prostovoljskega udejstvovanja.

1. V okviru raziskave smo organizacije povprašali o vključevanju prostovoljcev in izkazalo se je, da kar 86 % organizacij v svoje delo vključuje prostovoljce. V povprečju imajo 189 prostovoljcev s standardnim odklonom 663 prostovoljcev. To pomeni, da imajo organizacije v svoje delo vključeno zelo različno število prostovoljcev, od tistih, kjer delata dva (min.), do tistih s 5.000 prostovoljci (maks.). Glede na vrednost mediane (25) smo ugotovili, da je v polovici organizacij 25 prostovoljcev ali manj, v polovici pa več. Najpogosteje so v organizacijah odgovarjali, da imajo 20 prostovoljcev.
2. Po podatkih raziskave Velikost, obseg in vloga zasebnega neprofitnega sektorja v Sloveniji (Kolarič in dr., 2006) so v anketiranih civilnodružbenih organizacijah v letu 2004 prostovoljci opravili 64.693 ur dela. Posplošitev pridobljenih podatkov na celotno število civilnodružbenih organizacij pokaže, da so organizacije civilne družbe leta 2004 opravile 1.239.756 ur, kar bi ob upoštevanju vrednosti ure študentskega dela pomenilo, da njihov obseg opravljenega dela ustreza delu, ki ga opravi 7.125 polno zaposlenih delavcev.
3. V okviru študije primera o prostovoljstvu je bila predstavljena tudi raziskava o angažiranju prostovoljcev, ki jo je leta 2008 izvedla Slovenska filantropija kot nosilka mreže prostovoljskih organizacij. Čeprav je v mrežo vključenih okoli 560 prostovoljskih organizacij, se je na anketo odzvalo le 54 civilnodružbenih organizacij. V teh je bilo v letu 2008 angažiranih 183.025 prostovoljcev, ki so opravili 14.694.588 prostovoljskih ur. Sicer pa redke civilnodružbene organizacije vodijo natančno evidenco o prostovoljcih in opravljenem prostovoljnem delu.

Glede ocene obsega družbenega udejstvovanja pa je pomembna zaznava manj formaliziranega angažiranja prebivalcev v družbenih aktivnostih ali prostovoljnih organizacijah. Svetovna raziskava vrednot (WVS, 2000) je pokazala, da 48,7 % prebivalcev večkrat letno sodeluje v družbenih aktivnostih športnih klubov ali prostovoljnih organizacijah. Podatek kaže na dokaj visoko občasno angažiranost prebivalstva, vendar je zaradi starosti podatka tudi tu strokovna skupina izrazila pomislek, ki pa v raziskavi ni bil dodatno osvetljen.

Kot je bilo omenjeno, obseg prostovoljskega angažiranja narašča, kar so potrdile tudi organizacije, anketirane v raziskavi. Glede spremembe števila prostovoljcev v obdobju zadnjih pet let večina organizacij (60,7 %) odgovarja, da se je število prostovoljcev povečalo, slaba tretjina 30,3 %, da je ostalo enako, le 9 % pa jih navaja, da se je število prostovoljcev zmanjšalo. Dejansko je to posledica bolj sistematičnega dela organizacij na razvoju prostovoljstva. Glede na odgovore anketiranih večina organizacij (73 %) še vedno pridobiva prostovoljce prek osebnih poznanstev, 38,2 % prek spletne strani, 27 % pa jih organizira celo namenske promocijske dogodke. Ob tem velja poudariti, kar je bilo v regionalnih fokusnih skupinah večkrat izpostavljeno, da nizek življenjski standard in pomanjkljiva socialna varnost ljudem onemogočata aktivnejše udejstvovanje. Tudi finančno šibke organizacije civilne družbe ne morejo razvijati prostovoljstva, saj organizacija in kakovostno izvajanje terjata finančna sredstva, ki jih trenutno ni dovolj.

1.2 Intenzivnost družbenega udejstvovanja

Svetovna raziskava vrednot je pokazala, da je v več kot eni družbeni organizaciji angažiranih 21,3 % prebivalcev (WVS, 2005), 28,7 % prebivalcev opravlja prostovoljno neplačano delo v več kot eni organizaciji, 65,4 % pa jih vsaj enkrat mesečno sodeluje v družbenih aktivnostih športnih klubov ali prostovoljnih organizacij (WVS, 2000). Navedeni podatki kažejo na bolj

intenzivno angažiranje prebivalcev, torej angažiranje v več organizacijah ali bolj pogosto. Skozi pogostnost in širino udeleževanja je bil namen teh podatkov pokazati, kakšen pomen ima udeleževanje prebivalcev v družbenih organizacijah in kot prostovoljcev. Vendar pa je pri teh podatkih strokovna skupina opozorila, da se ne skladajo v celoti s podatki o obsegu angažiranja, predstavljenimi v predhodni točki. Zato te podatke vsebinsko dopolnjuje študija primera o pomenu prostovoljstva v Sloveniji.

Glede mesečne intenzivnosti prostovoljskega udeleževanja smo povprašali tudi organizacije, vključene v raziskavo. Najpogosteje so navajale, da njihovi prostovoljci opravijo 10 ur dela mesečno. Glede na vrednost mediane vidimo, da v polovici organizacij vsi prostovoljci skupaj opravijo 95 ur mesečno ali manj, v polovici pa več. Če bi preračunali podatke, ki jih je pridobila Slovenska filantropija v raziskavi leta 2008 (točki 1.1 in 3), bi znašala povprečna mesečna angažiranost enega prostovoljca 6,7 ur. Sicer pa je v okviru študije primera o prostovoljstvu sedem prostovoljskih organizacij, s katerimi smo naredili intervju, navajalo zelo različno oceno mesečnega angažiranja njihovih prostovoljcev (od 2 do 16 ur).

Študija primera o prostovoljstvu je pokazala, da slovenska družba prostovoljce razume kot pomemben del civilne družbe, ki se s svojim delom (hitreje in učinkoviteje kot država) odzivajo na številne družbene potrebe in izzive in tako prispevajo k družbeni blaginji, vendar njihovega prispevka ustrezno ne vrednoti. Ob odsotnosti sistemske podpore merjenju in vrednotenju prostovoljskega dela predstavlja njegovo evidentiranje in prikazovanje dodatno administrativno breme za prostovoljske organizacije. Gre za odsotnost temeljne sistemske ureditve prostovoljstva, ki bi v profitno usmerjeni družbi »zastonjarsko« delo povzdignila v prostovoljstvo kot vrednoto z določeno družbeno zaščito in priznanjem. Zaradi manka te sistemske podpore pa je na področju prostovoljstva v organizacijah veliko težav, ki terjajo določene ukrepe, ki so predlagani v zaključkih. Ko smo razpravljali o prednostih in slabostih družbenega udeleževanja na nacionalni delavnici, so bili izpostavljeni še dodatni pogledi, ki osvetlujejo mesto oziroma vrednost prostovoljstva v slovenski družbi. Organizacije civilne družbe imajo v primerjavi z gospodarskimi družbami slabšo podobo, percepcija neprofitnosti organizacij civilne družbe pa predpostavlja, da mora biti delo prostovoljno opravljeno (podcenjenost dela v civilnodružbenem sektorju nasploh).

1.3 Raznolikost družbenega udeleževanja

Svetovna raziskava vrednot je pokazala, da je kar 81 % članov organizacij pripadnikov različnih družbenih skupin, kot so ženske, ljudje druge etnične pripadnosti ali ljudje iz podeželskega okolja (WVS, 2005). Glede na visok odstotek lahko sklepamo, da razmeroma velik delež prebivalstva iz različnih družbenih skupin participira v civilni družbi. Po podatkih raziskave Velikost, obseg in vloga zasebnega neprofitnega sektorja v Sloveniji (Kolarič in dr., 2006) večji del (58,7 %) prostovoljcev predstavljajo moški. Delež moških prostovoljcev je največji v društvih (60,2 %) in ustanovah (57,3 %). Večji delež žensk med prostovoljci imajo le verske organizacije (74,3 %). V zavodih sta oba spola zastopana približno enakomerno. Podatek o prevladujočem moškem prostovoljstvu je mogoče pojasniti s strukturo civilnodružbenega sektorja, saj največji delež predstavljajo organizacije za šport in rekreacijo, prav tako imajo pomemben delež tudi organizacije za požarno varstvo. Ženske pa se bolj vključujejo na področju socialnega varstva in izobraževanja (tako je npr. v Slovenski karitas 85 % prostovoljk, v Zvezi društev za socialno gerontologijo pa po njihovi oceni 80 %). Drugih statističnih podatkov o deležu prebivalcev iz posamezne družbene skupine v organizacijah ali prostovoljcih nimamo, vendar lahko stanje ocenimo skozi ciljne skupine, s

katerimi se organizacije ukvarjajo, in skozi teritorialno in vsebinsko strukturiranost organizacij civilne družbe. V zvezi s tem je bila na nacionalnem posvetu izpostavljena tudi stigmatizacija ljudi, ki se angažirajo v organizacijah, posvečenih marginaliziranim skupinam (npr. zasvojenim, Romom).

1.4 Obseg političnega udejstvovanja

Svetovna raziskava vrednot je pokazala, da je 21,1 % prebivalcev aktivnih članov političnih organizacij, kot so sindikati, politične stranke, okoljske organizacije, poklicna združenja, potrošniške organizacije, humanitarne ali dobrodelne organizacije (WVS, 2005). 12,5 % prebivalcev opravlja prostovoljno delo v vsaj eni politični organizaciji, kot so sindikati, politične stranke, lokalne politične iniciative, organizacije za zaščito človekovih pravic, okolja in živali, ekološke organizacije, poklicna združenja, ženske skupine in mirovna gibanja (WVS, 2000)⁶. V zadnjih petih letih je bilo v različnih oblikah političnega aktivizma, kot so podpis peticije, sodelovanje pri bojkotu ali na miroljubnih demonstracijah, udeleženi 28,9 % prebivalcev (WVS, 2005). Tovrstno angažiranje je odvisno tudi od pričakovanj prebivalcev glede doseganja zelenih rezultatov, ki je tudi posledica zaupanja v posamezne institucije. Največje je nezaupanje v politične stranke (WVS, 2005). Raziskava Slovensko javno mnenje 2000 je pokazala, da je le 3,7 % anketiranih članov političnih strank, članov sindikatov pa je 26,25 % vseh anketirancev (Toš in dr., 2004).

1.5 Intenzivnost političnega udejstvovanja

Svetovna raziskava vrednot je pokazala, da je 26,5 % prebivalcev aktivnih v več kot eni politično usmerjeni organizaciji (WVS, 2005), 29,3 % jih opravlja prostovoljno delo v več kot eni politični organizaciji (sindikati, politične stranke, lokalne politične iniciative, iniciative, organizacije za zaščito človekovih pravic, okolja in živali, ekološke organizacije, poklicna združenja, ženske skupine, mirovna gibanja) (WVS, 2000), 24 % prebivalcev pa se zelo aktivno vključuje v politično usmerjeni aktivizem (WVS, 2005). V zadnjih petih letih je 24,8 % prebivalcev že podpisalo peticijo, 4,5 % se jih je pridružilo bojkotu, 8,4 % pa se jih je udeležilo miroljubnih demonstracij (WVS, 2005).

1.6 Raznolikost političnega udejstvovanja

Svetovna raziskava vrednot je pokazala, da je 78 % prebivalcev pripadnikov različnih družbenih skupin, kot so ženske, ljudje druge etnične pripadnosti, starejši ali ljudje iz podeželskega okolja (WVS, 2005).

Zaključek

V diamantu indeksa civilne družbe ima dimenzija družbenega udejstvovanja razmeroma visoko vrednost. Podatki kažejo, da se prebivalci dokaj angažirajo kot člani civilnodružbenih organizacij in kot prostovoljci. Predvsem prostovoljstvo je v naraščanju, saj si prostovoljske

⁶ Politične organizacije so opredeljene v skladu s CIVICUS-ovo metodologijo.

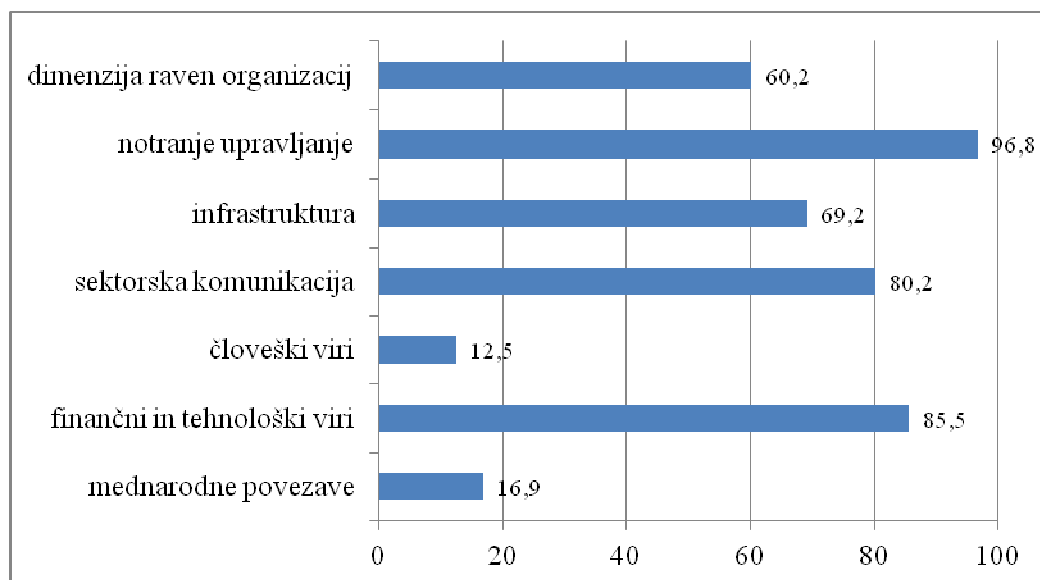
organizacije za to zelo prizadevajo tudi z angažiranjem za doseg regulativne ureditve, ki bi sistemsko podprla razvoj in izvajanje prostovoljstva na nacionalni in lokalni ravni. V odsotnosti te ureditve je zavirajoč dejavnik tudi naraščajoča revščina prebivalstva, ki zmanjšuje energijo za državljansko udejstvovanje. Prostovoljstvo, katerega prispevek k družbeni blaginji je prepoznan skozi hiter in učinkovit odziv na družbene potrebe, pa še nima družbene podpore, ki bi mu pripadala kot glavni družbeni rezervi za odzivanje na naraščajoče družbene potrebe. Zakon o prostovoljstvu, ki naj bi uredil pravice prostovoljcev in sistemsko podprl razvoj prostovoljstva in so ga civilnodružbene organizacije pripravile že leta 2004, še vedno ni v zakonodajnem postopku.

Glede politično angažiranega udejstvovanja ni mogoče prezreti slike, ki jo kaže zemljevid družbe, v katerem imajo največji vpliv politične stranke, medtem ko je, tudi zaradi nizkega zaupanja, izjemno majhen delež prebivalstva aktivno vključen v politične stranke.

2 Raven organizacij

V poglavju so podane ključne ugotovitve, ki se nanašajo na organizacijski razvoj civilne družbe in njeno delovanje z vidika notranjega upravljanja, infrastrukture, sektorske komunikacije, človeških, finančnih in tehnoloških virov ter mednarodnega povezovanja. Vprašanja, na katera poskušamo odgovoriti, so, kako dobro je organizirana civilna družba, kakšna je njena infrastruktura in v kakšnih pogojih deluje. Vrednosti za dimenzijo in za posamezne poddimenzije so predstavljene v spodnji sliki.

Slika III.2.1: Organizacijski razvoj civilne družbe

2.1 Notranje upravljanje

Organizacije smo povprašali, ali imajo organ upravljanja, kot je upravni odbor ali svet zavoda. Skoraj vse organizacije imajo ta organ (96,8 %). Tu je treba poudariti, da so način

upravljanja in pristojni organi pri nas določeni z zakonodajo, ki pa se razlikuje glede na tip oziroma formalno-pravno obliko organizacije (društvo, zavod, ustanova idr.).

2.2 Infrastruktura

V okviru podporne infrastrukture nas je zanimalo povezovanje organizacij v zveze, združenja, krovne organizacije ali podporne mreže. Večina anketiranih organizacij (69,2 %) je formalno članic tovrstnih povezovalnih struktur, pri čemer je treba omeniti, da se v zadnjem obdobju s sredstvi evropskih strukturnih skladov podpira razvoj t. i. horizontalnih in vertikalnih mrež. Tako nastajajo vsebinske mrežne organizacije in regionalna stičišča kot podporna struktura organizacijam v posamezni regiji.

Problem, ki so ga izpostavili sogovorniki v intervjujih v okviru študij primerov, je očitek takšnim strukturam, da tovrstne mreže in podporne strukture najprej poskrbijo zase in ne za sektor kot celoto. Izpostavili so tudi problem reprezentativnosti sektorja oziroma konsenz med organizacijami civilne družbe o tem, kdo lahko sektor legitimno zastopa. To je med drugim posledica slabih komunikacijskih kanalov in nejasnosti razmerij med zvezami, mrežnimi organizacijami in organizacijami na terenu. Nekateri rešitev povezovanja sektorja civilne družbe vidijo v regionalnih mrežah v okviru regionalnih stičišč, ki so najbližje deležnikom v lokalnem okolju, medtem ko se nekatere organizacije zavzemajo za ustanovitev urada za nevladne organizacije, ki naj bi presegel posamične interese in se zavzemal za položaj celotnega sektorja.

2.3 Sektorska komunikacija

Pomembna determinanta moči civilne družbe je medsebojno povezovanje in komuniciranje civilnodružbenih organizacij. Zato smo organizacije povprašali, koliko se povezujejo z drugimi organizacijami, ki se ukvarjajo s podobno problematiko ali področjem.

Večina organizacij (83 %) je v zadnjih treh mesecih imela sestanek z drugimi organizacijami, ki se ukvarjajo s podobno problematiko oziroma področjem, prav tako si jih je večina (77,4 %) v zadnjih treh mesecih izmenjala informacije (dokumente, poročila, podatke itd.). Tiste, ki so odgovorili, da so imeli v zadnjih treh mesecih sestanek z drugimi organizacijami ali da so si med sabo izmenjali informacije, smo povprašali tudi, s koliko organizacijami so sodelovali. V povprečju so si organizacije v obdobju zadnjih treh mesecev izmenjale informacije z 11 organizacijami in se udeležile sestanka z 10, najpogosteje pa oboje s 3 organizacijami.

Bolj podrobno smo povezovanje in stike med civilnodružbenimi organizacijami analizirali v okviru raziskave na reprezentativnem vzorcu organizacij, opravljene leta 2005 (Kolarič in dr., 2006). Ključna ugotovitev je, da se civilnodružbene organizacije povezujejo predvsem v zveze, združenja in skupnosti. V tem kontekstu so tudi stiki med organizacijami civilne družbe pogostejši od zunanjih stikov. Razlogi za povezovanje med organizacijami so predvsem uveljavitev skupnega interesa in izmenjava informacij. Ker pa se civilnodružbene organizacije, predvsem tiste z istih področij, pogosto potegujejo za ista finančna sredstva, vidijo to kot eno največjih ovir pri povezovanju.

V okviru študije primera odnosa med državo in civilnodružbenimi organizacijami pa so kot glavna vzroka za nizko stopnjo civilnega dialoga sogovorniki v intervjujih izpostavili

nepovezanost in razhajanja znotraj sektorja civilne družbe. Ta problem je bil izpostavljen tudi v fokusnih skupinah.

2.4 Človeški viri

Značilnost slovenskega civilnodružbenega sektorja je, da temelji na delu prostovoljcev, medtem ko je delež zaposlenih v sektorju zelo majhen. Delež organizacij, ki imajo trajno bazo človeških virov, kar pomeni, da prostovoljci predstavljajo manj kot 25 % povprečne baze osebja v organizaciji, je le 12,5 %.

Te podatke lahko podkrepimo s podatki o stopnji profesionaliziranosti slovenskih civilnodružbenih organizacij, pridobljenimi z anketnim vprašalnikom na reprezentativnem vzorcu organizacij leta 1996, ki kažejo, da je bila stopnja profesionaliziranosti 0,73 %. To pomeni, da so zaposleni v civilnodružbenih organizacijah opravili toliko delovnih ur, kot jih opravi 0,73 % vseh zaposlenih v Sloveniji za polni delovni čas. Drugače povedano, od vseh zaposlenih za polni delovni čas jih je bilo v civilnodružbenih organizacijah zaposlenih 0,73 %. V mednarodni primerjavi je bila to ena najnižjih stopenj profesionaliziranosti tega sektorja (Kolarič in dr., 2002). Več kot deset let pozneje, leta 2008, je znašala na osnovi opravljenih delovnih ur izračunana stopnja profesionaliziranosti slovenskih društev, zasebnih zavodov in fundacij 0,66 % (Črnak-Meglič, 2009: 23), kar pomeni, da so zaposleni v civilnodružbenih organizacijah opravili toliko delovnih ur, kot jih opravi 5.796 oseb, zaposlenih za polni delovni čas. V razmerju do vseh delovno aktivnih prebivalcev Slovenije, ki jih je bilo leta 2008 879.257, je to 0,66 %. Navedeni podatek za leto 2008 seveda ni povsem primerljiv s podatkom za leto 1996, vendar nam glede na to, da predstavljajo trije navedeni tipi skoraj 82 % delež med vsemi slovenskimi civilnodružbenimi organizacijami, dovoljuje sklep, da je stopnja profesionaliziranosti slovenskih civilnodružbenih organizacij v več kot desetletnem obdobju ostala praktično nespremenjena.

Slabo stanje zaposlovanja v sektorju in kadrovska podhranjenost so izpostavili tudi udeleženci fokusnih skupin in nacionalne konference. Kot glavni vzrok za odliv kadra iz civilnodružbenega sektorja so izpostavili slabe finančne pogoje, nestabilno financiranje, nelojalno konkurenco med sektorji in nepoznavanje možnosti zaposlovanja s strani civilnodružbenih organizacij.

2.5 Finančni in tehnološki viri

Finančni in tehnološki viri so ključni za delovanje organizacij civilne družbe, zato smo podrobneje analizirali obseg in strukturo finančnih sredstev organizacij. Zanimalo nas je, kakšna je struktura prihodkov organizacij in ali so se prihodki in izdatki organizacij v primerjavi s predhodnim letom spremenili.

Ugotavljamo, da ima približno 80 % organizacij stabilno finančno osnovo, kar smo izračunali na podlagi poročanih prihodkov in izdatkov. To pomeni, da so v teh organizacijah v primerjavi z lanskim letom izdatki ostali enaki ali so se zmanjšali, obenem pa so se prihodki povečali ali ostali enaki.

Podatki o finančni moči sektorja in njenem povečevanju pa ne kažejo ugodne finančne slike civilnodružbenih organizacij v Sloveniji. Med letoma 1996 in 2008 se je njihovo število povečalo za 2,3-krat, delež njihovih skupnih prihodkov v BDP pa se je skromno povečal z

1,92 % leta 1996 na 1,99 % leta 2008 (Kolarič in dr., 2002, Črnak-Meglič, 2009). Tako majhen premik seveda ne povečuje moči teh organizacij v družbi oziroma ne predstavlja zadostne osnove za njihovo profesionalizacijo.

Razlog za takšno stanje je, da se v tem obdobju ni bistveno spremenila struktura prihodkov civilnodružbenih organizacij. Podatki za leto 1996 kažejo, da so bile članarine najpomembnejši posamični vir prihodkov, na drugem mestu so bili prihodki s strani občin, in na tretjem sponzorska sredstva podjetij. Ko smo v skladu z metodologijo, izoblikovano in uporabljeno v mednarodni raziskavi Univerze Johns-Hopkins (Salamon in dr., 1999; 2003; 2004), te in druge posamične vire združili v skupine, se je pokazalo, da predstavljajo prihodki od prodaje storitev oziroma produktov (prihodki iz komercialnih virov) 44 % delež med vsemi prihodki, prihodki iz javnih sredstev (občine, država) 27 % delež in prihodki v obliki donacij posameznikov, podjetij in fundacij 29 % delež (Kolarič in dr., 2002:124). Vnovično preverjanje teh podatkov v letih 2005 in 2009 je pokazalo, da je struktura prihodkov ostala razmeroma nespremenjena (Kolarič in dr., 2006; Črnak-Meglič, 2009), čeprav je v strukturi prihodkov upadel delež javnih sredstev. Podatki so v časovni perspektivi prikazani v spodnji preglednici.

Preglednica III.2.1: Struktura prihodkov organizacij civilne družbe v Sloveniji

	1996	2004	2007	2008
Tržni viri	44 %	30 %	47 %	47 %
Javni viri	27 %	36 %	24 %	24 %
Zasebne donacije	29 %	21 %	20 %	19 %
Drugo		13 %	10 %	10 %

Vir: 1996 in 2004 (Kolarič in dr., 2002, 2006); 2007 in 2008 (Črnak-Meglič, 2008, 2009).

Slabši finančni položaj organizacij civilne družbe kažejo tudi podatki analize prihodkov društev in ustanov od leta 2004 naprej (Črnak-Meglič, 2009). Prihodki so se med letoma 2007 in 2008 povečali za 9 %, v štirih letih od leta 2004 do leta 2008 pa za 19 %. Ob upoštevanju indeksa inflacije se je realna vrednost skupnih prihodkov obeh tipov organizacij zmanjšala za 21 %. Podobno sliko upada prihodkov sektorja civilne družbe kažejo tudi podatki o deležu prihodkov društev in ustanov v BDP, ki se je v obdobju med letoma 2004 in 2008 zmanjšal za 0,24 odstotne točke. Realna rast prihodkov na organizacijo se je med letoma 2007 in 2008 zmanjšala kar za 22 % (Črnak-Meglič, 2009).

Finančni položaj organizacij civilne družbe smo podrobneje zajeli tudi v okviru dodatnih vprašanj v anketi med organizacijami. Izpostaviti velja ugotovitve o tem, ali se je v zadnjih petih letih v organizacijah povečal obseg dela in ali so se sorazmerno povečala tudi javna sredstva. Skoraj vse anketirane organizacije (93,6 %) menijo, da se je obseg njihovega dela povečal. Prav tako večina organizacij (83 %) navaja, da se je sočasno razširila tudi vsebina njihovega dela (npr. nov program ali nova dejavnost). Kljub povečanemu obsegu dela in razširjeni vsebini dela pa se je le v 40,7 % vprašanih organizacij povečal tudi delež javnih sredstev. Največ vprašanih organizacij (43,2 %) je navedlo, da je ta delež ostal nespremenjen, v 16 % organizacij pa se je ta delež zmanjšal. Prav tako večina vprašanih organizacij (62,5 %) meni, da povečani obseg javnih sredstev ni sorazmeren s povečanim obsegom in vsebino njihovega dela, medtem ko 37,5 % organizacij pritrjuje, da je povečani obseg javnih sredstev sorazmeren s povečanjem obsega in vsebine njihovega dela.

Na osnovi takšne strukture prihodkov bi lahko sklepali, da se je v slovenskem civilnodružbenem sektorju že sredi 90. let začel proces komercializacije organizacij, torej, da so se te usmerile v prodajo storitev oziroma produktov na kvazi tržiščih. Takšen sklep seveda ne vzdrži, če upoštevamo, da članarine predstavljajo skoraj polovico komercialnih prihodkov. Sklep, ki sledi iz predstavljene in v času nespremenjene strukture prihodkov na ravni celotnega sektorja, je lahko le, da niti proces komercializacije niti proces etatizacije⁷ slovenskih civilnodružbenih organizacij nista zares stekla. Ta procesa predstavljata namreč osnovo za profesionalizacijo in razvoj teh organizacij v drugih družbah ter določata njihovo družbeno vlogo.

Nestabilno financiranje, nenehno prilagajanje javnim razpisom, nespodbudno davčno zakonodajo in splošno slab finančni položaj sektorja so kot ključne slabosti izpostavili tudi udeleženci fokusnih skupin in nacionalne konference. Problem je tudi, da so dostopna le sredstva za financiranje vsebine, ne pa tudi infrastrukture. Obstoječe financiranje tako po njihovem mnenju ne omogoča razvoja sektorja.

Kar zadeva tehnološko opremljenost civilnodružbenih organizacij v splošnem ugotavljamo, da ima 92,3 % organizacij dostop do sodobnih tehnologij (internet, računalnik, faks ali telefon). To pomeni, da ima dostop vsaj do ene od naštetih tehnologij.

2.6 Mednarodne povezave

Delež mednarodnih nevladnih organizacij v Sloveniji kot delež vseh mednarodnih organizacij je 16,9 %⁸. Za države članice EU je vse bolj pomembno tudi povezovanje na ravni EU, zato smo organizacije povprašali, ali so članice različnih združenj, krovnih ali podpornih organizacij na ravni EU. Slaba polovica (45,5 %) jih je včlanjena v tovrstne organizacije.

Podatki iz raziskave na reprezentativnem vzorcu civilnodružbenih organizacij za leto 2005 pa kažejo, da se le dobra četrtina slovenskih civilnodružbenih organizacij (26 %) povezuje s takšnimi organizacijami iz tujine (Kolarič in dr., 2006).

Ugotovitev študije primera mladinskih organizacij je, da je vpliv mednarodnih povezav presenetljivo zanemarljiv; mednarodno povezovanje je pomembno le za pridobivanje sredstev na različnih razpisih, in sicer za tiste mladinske organizacije, ki so izvajalke storitev. Udeleženci fokusnih skupin pa so izpostavili, da lahko to ugotovitev posplošimo na raven celotnega sektorja.

Zaključek

Na podlagi predstavljenih ugotovitev obsega in virov financiranja organizacij civilne družbe in ob upoštevanju podatkov iz različnih virov lahko sklenemo, da ni prišlo do bistvenih pozitivnih premikov v financiranju sektorja civilne družbe. To pa gre v veliki meri pripisati šibkim finančnim spodbudam in subvencijam države. Slednje potrjujejo tudi podatki iz mednarodnih raziskav, saj se Slovenija glede na prihodke iz javnih virov v primerjavi z

⁷ Etatizacija je proces, ko organizacije do določene mere postajajo producentke storitev za državo (Kolarič in dr., 2002, 2003).

⁸ Vir: Baza podatkov Zveze mednarodnih združenj (Union of International Associations). Podatke je posredoval CIVICUS.

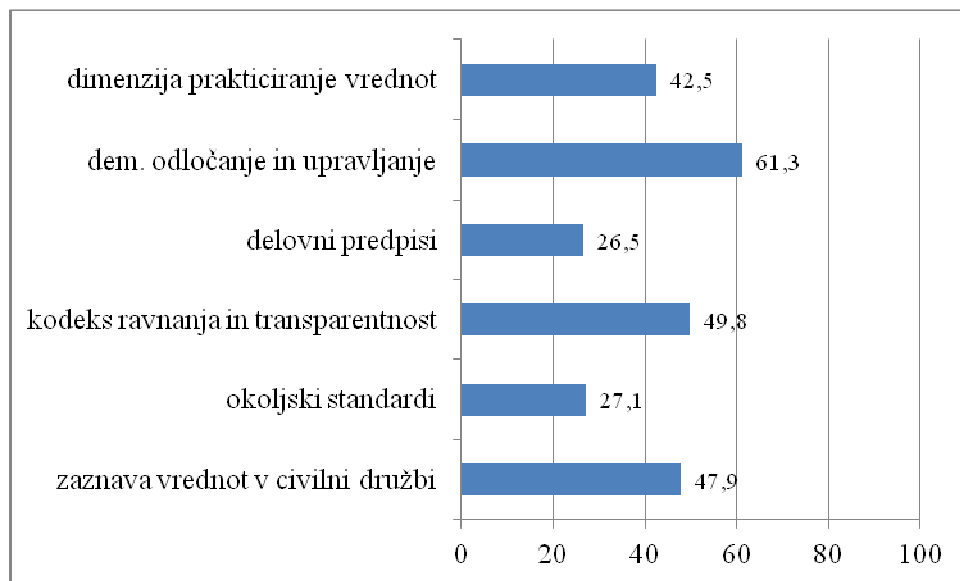
drugimi državami uvršča med države z najnižjim deležem (Salamon in dr., 2003; Črnak-Meglič in Rakar, 2009). Tako lahko sklenemo, da čeprav so organizacije civilne družbe na eni strani razmeroma neodvisne od države zaradi nizke stopnje financiranja, pa skromna sredstva iz drugih virov, predvsem iz donacij, ter nenehen boj za sredstva iz javnih razpisov in posledično nenehno prilagajanje razpisnim pogojem zmanjšuje njihovo avtonomijo. Za izboljšanje položaja organizacij civilne družbe bi morala država poleg povečanja namenskih javnih sredstev z različnimi ukrepi in zakonodajo spodbuditi tudi financiranje organizacij civilne družbe iz drugih nejavnih virov, predvsem iz zasebnih donacij posameznikov in podjetij. Z manjšo odvisnostjo od javnega financiranja bi se tako povečala avtonomija organizacij civilne družbe.

Celotna opravljena analiza ravni organizacij nas usmerja k zaključku, da rast števila slovenskih civilnodružbenih organizacij ni dosegla točke, ko bi se začel njihov razvoj. Povečevanje finančne moči civilnodružbenih organizacij in na njej temelječe njihove profesionalizacije sta dejavnika, ki omogočata identifikacijo točke, na kateri se rast sektorja preoblikuje v njegov razvoj, ta pa se glede na predstavljene podatke v Sloveniji še ni začel.

3 Prakticiranje vrednot

V poglavju so podane ključne ugotovitve, ki se nanašajo na vrednote, ki jih organizacije civilne družbe prakticirajo in promovirajo. Vprašanja, na katera poskušamo odgovoriti, so, kako se sprejemajo odločitve v organizacijah, koliko so zaposleni informirani o pravicah iz delovnega razmerja, ali imajo organizacije kodekse vedenja in transparentnosti poslovanja, koliko upoštevajo standarde varstva okolja pri poslovanju ter kako zaznavajo in promovirajo vrednote v civilni družbi kot celoti. Vrednosti za dimenzijo in za posamezne poddimenzije so predstavljene v spodnji sliki. V okviru te dimenzije je bila izdelana tudi študija primera o ogljičnem odtisu slovenskih nevladnih organizacij, ki je poskušala ugotoviti, kako dobro so slovenske organizacije civilne družbe seznanjene s pojmom ogljičnega odtisa in z ukrepi za njegovo zmanjševanje ter ali jih prakticirajo.

Slika III.3.1: Prakticiranje in zaznava vrednot v civilni družbi

3.1 Demokratično odločanje in upravljanje

Za ugotovitev stanja glede demokratičnosti odločanja v organizacijah smo organizacije (kar 83,6 % od anketiranih je članskih organizacij) najprej vprašali, ali imajo organ upravljanja (upravni odbor, svet zavoda), in skoraj vse organizacije ta organ imajo (96,8 %). Nadalje nas je zanimalo, kdo sprejema ključne odločitve v organizaciji. Pri tem so anketiranci lahko izbrali samo en odgovor. Največ organizacij (44,1 %) je navedlo, da ključne odločitve sprejema izvoljeni odbor oziroma svet, 23,7 %, da je to imenovani odbor oziroma svet, 15,1 %, da je to imenovani vodja, 7,5 %, da je to izvoljeni vodja, in enak odstotek, da so to člani. Le 2,2 % organizacij je navedlo, da ključne odločitve v organizaciji sprejema osebje. Za 61,5 % anketiranih organizacij tako lahko rečemo, da imajo razmeroma demokratično notranjo prakso odločanja, saj ključne odločitve v teh organizacijah sprejemajo izvoljeni vodja, izvoljeni odbor/svet, osebje ali člani. Kljub temu so regionalne fokusne skupine med slabostmi upravljanja izpostavile, da organizacije pogosto poslušajo »po domače«, prisoten je tudi klientelizem (povezovanje z lokalnimi oblastniki) in nepotizem vodstev. Nadalje so posebej za članske organizacije (društva), za katere Zakon o društvih zahteva, da o najpomembnejših odločitvah odloča zbor članov, ki ga sestavljajo vsi člani, izpostavili problem, da zaradi nekakšne pasivnosti, ki prežema civilno družbo, člani društev pogosto malo sodelujejo pri demokratičnem odločanju in imajo društva dejansko težave z zadostno sklepčnostjo za odločanje. Zaradi kadrovske podhranjenosti pa gre pogosto tudi za prevlado ozkega kroga angažiranih ljudi v organizaciji. Tako lahko ugotovimo, da so v organizacijah večinoma postavljeni sistemi demokratičnega odločanja in upravljanja, ki pa v praksi včasih vsebinsko ne izpolnjujejo tega kriterija.

3.2 Delovni predpisi

Organizacije smo vprašali, ali imajo pisna pravila, tj. politiko glede enakih možnosti oziroma enakega plačila za enako delo žensk. Večina (60,9 %) takšnih pisnih pravil nima, 39,1 % pa jih ima. Kot pojasnilo navajamo, da je enakopravnost moških in žensk zakonsko utrjena tako

v Zakonu o delovnih razmerjih kot v Zakonu o uresničevanju načela enakega obravnavanja, zato organizacije verjetno ne čutijo potrebe po posebnem deklariranju tega.

Glede vključevanja zaposlenih v sindikate smo vprašali organizacije, koliko plačanega osebja je včlanjenega v delavske sindikate. Le dobra petina organizacij (21 oziroma 22 % vseh izprašanih organizacij) poroča, da so med njihovim osebjem tudi člani delavskih sindikatov. Med temi je v povprečju 15,9 % plačanega osebja v organizacijah. Pri tem je treba upoštevati v splošnem majhno zaposlenost v organizacijah.

Zanimalo nas je tudi, ali organizacije za novo osebje izvajajo posebna izobraževanja o delavskih pravicah. Taka izobraževanja izvaja le 16,9 % organizacij. Nadalje smo organizacije vprašali, ali imajo javno dostopno politiko oziroma predpise o delovnih standardih. Te ima le 34,1 % vprašanih organizacij. K temu je treba dodati, da delovna razmerja urejajo javno dostopni zakoni in kolektivne pogodbe, v primeru enega ali dveh zaposlenih pa se organizacije niti ne odločajo, da bi sprejemale svoja lastna pravila glede delovnih razmerij. Tako gre nizek odstotek pripisati skromni zaposlenosti na eni strani in že dovolj jasnim zakonskim okvirom, ki določajo delovna razmerja, ki jih je mogoče neposredno izvajati.

Glede delovnih razmerij je bilo na nacionalni konferenci izpostavljeno, da v organizacijah civilne družbe obstaja nižji standard pravic delavcev, ki je pogosto sporazumen, torej ob soglasju delavca. Glavni razlog je v problemu financiranja in posledično nizki zaposlenosti v tem sektorju, kar delodajalcem otežuje izpolnjevanje vseh obveznosti do zaposlenih. Da bi se raven spoštovanja delavskih pravic v civilnodružbenem sektorju dvignila, je bil leta 2008 ustanovljen sindikat nevladnih organizacij, ki pa še ni dobro zaživel.

3.3 Kodeks ravnanja in transparentnost

Ta poddimenzija ugotavlja, koliko organizacij je razvilo javno dostopne kodekse obnašanja in finančno transparentnost skozi javno dostopna finančna poročila. Izkazalo se je, da ima 38,2 % vprašanih organizacij javno dostopen pravilnik oziroma kodeks ravnanja in vedenja osebja, finančna poročila pa ima javno dostopnih 61,3 % organizacij. Glede na to, da je zakonska obveza organizacij, da oddajo letno finančno poročilo Agenciji Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve (AJPES), kjer so podatki javno dostopni, smo organizacije, ki so izjavile, da imajo javno dostopna finančna poročila, povprašali, kje jih lahko najdemo. Najpogostejši odgovor je bil, da so ti podatki dostopni na AJPES-u, ena petina organizacij pa jih objavlja tudi na svojih spletnih straneh. Torej le skromen delež organizacij objavlja podatke o svojem finančnem poslovanju mimo izpolnjevanja zakonskih obveznosti (domnevamo, da tudi organizacije, ki so izjavile, da nimajo javno dostopnih finančnih poročil, ta letno oddajajo na AJPES, s čimer so torej javno dostopna).

K transparentnosti poslovanja v civilnodružbenem sektorju je veliko pripomogla tudi vpeljava certifikata standarda kakovosti, ki je bil oblikovan za organizacije civilne družbe in se je začel podeljevati jeseni 2008. Kot pridobitev so ga izpostavili tudi razpravljavci v regionalnih fokusnih skupinah. Ker pa je povezan s stroški, se počasi uveljavlja. Med ukrepi na nacionalni konferenci je bil podan predlog, da se s sistemom kakovosti nadaljuje. Javna objava finančnega poročila organizacije na njeni spletni strani pa je eden od vključenih standardov kakovosti.

3.4 Okoljski standardi

Pomemben del vrednot predstavljajo tudi standardi varovanja okolja. S študijo primera smo poskušali ugotoviti, koliko jih organizacije spoštujejo, v anketi pa smo jih vprašali, ali imajo javno dostopno politiko oziroma predpise o okoljskih standardih. Kar 21,1 % organizacij je izjavilo, da imajo javno dostopno politiko oziroma predpise o okoljskih standardih, ki jih morajo spoštovati. Ta podatek je strokovna skupina ocenila z nizko stopnjo verodostojnosti in tudi ugotovitve študije primera kažejo slabšo sliko od ugotovljene. Ob zastavljenem vprašanju v anketi, ki se je na nanašalo na javno dostopnost okoljskih standardov, je verjetno, da so se vprašani izrekli pozitivno tudi zato, ker so okoljski standardi, ki so določeni v predpisih, javno dostopni.

V okviru študije primera Ogljični odtis slovenskih nevladnih organizacij smo skušali ugotoviti, kako dobro se organizacije zavedajo svojega ogljičnega odtisa in aktivnosti za njegovo zmanjšanje, koliko spodbujajo aktivnosti zaposlenih za zmanjševanje ogljičnega odtisa v službi in zunaj nje in koliko spodbujajo zavedanje o ogljičnem odtisu v širši javnosti. Ogljični odtis je merilo vpliva naših aktivnosti na okolje in na podnebne spremembe, odvisen pa je od količine toplogrednih plinov, ki jih vsak dan ustvarimo s porabo fosilnih goriv zaradi naših aktivnosti. V okviru študije smo opravili intervju s tremi večjimi civilnodružbenimi organizacijami, eno s področja varstva človekovih pravic, eno s področja varstva okolja in eno generično. Nobena še ni izračunala svojega ogljičnega odtisa, saj je to razmeroma nov pojem, ki ga je z osveščanjem v letih 2008/2009 vpeljala v slovenski prostor Umanotera, Slovenska fundacija za trajnostni razvoj, ki je ena vodilnih nevladnih organizacij v Sloveniji za trajnostni razvoj. Vse se trudijo izvajati ukrepe, ki so sicer tudi ukrepi za zmanjševanje ogljičnega odtisa (varčevanje vode, papirja, uporaba varčnih žarnic, ločevanje odpadkov itd.), vsaj posredno pa spodbujajo tudi zaposlene, naj ukrepe izvajajo v službi (npr. službeno kolo). Glede potovanj v tujino sta pri vseh še vedno prednostni merili cena prevoza in poraba časa, zato se precej poslužujejo letalskih prevozov, narašča pa uporaba spletnih komunikacijskih orodij in telekonferenc. Nobena od vprašanih organizacij nima sklopa formaliziranih pravil glede izvajanja okolju prijaznih ukrepov, pri čemer je okoljska organizacija izjavila, da se jim to ne zdi potrebno, saj dosledno spoštujejo in izvajajo tisto, kar promovirajo. Nobena od organizacij v letnem poročilu tudi nima poglavja, ki bi se nanašalo na njeno spoštovanje okoljevarstvenih standardov.

3.5 Zaznava vrednot v civilni družbi

Ta poddimenzija obravnava zaznavo vrednot v civilni družbi kot celoti in prakticiranje vrednot, ki jih zagovarja (nenasilje, strpnost, demokratičnost, transparentnost in vrednost zaupanja).

Predstavnike organizacij civilne družbe smo povprašali, ali menijo, da v civilni družbi obstajajo skupine/silnice, ki za izražanje svojih interesov uporabljajo nasilje (agresijo, sovražnost, surovost in pretepanje). Dobra polovica (51,6 %) jih meni, da takšne negativne silnice obstajajo, nekoliko manj (48,4 %) pa, da ne. Tiste, ki menijo, da takšne negativne silnice znotraj civilne družbe obstajajo, smo prosili, naj jih opišejo. Skoraj polovica 46,9 % jih odgovarja, da so to izolirane skupine, ki se občasno zatekajo k nasilju, slaba tretjina jih meni, da je takšna uporaba nasilja s strani civilnodružbenih skupin izjemno redka, 4,1 % pa jih meni, da so to pomembne skupine z množičnim članstvom.

Organizacije smo povprašali tudi, kako bi ocenile trenutno vlogo civilne družbe pri spodbujanju demokratičnega odločanja v njihovih organizacijah in skupinah. Večina vprašanih (47,2 %) je izbrala odgovor, da je takšna vloga civilne družbe omejena, 29,2 % jih meni, da je zmerna, 19,1 %, da je pomembna, in le 4,5 % anketiranih je mnenja, da vloga civilne družbe pri spodbujanju demokratičnega odločanja v njihovih organizacijah in skupinah ni pomembna.

Glede primerov korupcije v civilni družbi so mnenja izprašanih organizacij zelo različna. 39,2 % organizacij meni, da so takšni primeri občasni, 34,2 %, da so pogosti, 24,1 %, da so zelo redki, in le 2,5 %, da so zelo pogosti.

Razmeroma visok odstotek anketirancev (41,2 %) pozna nekaj primerov pojava odkrito rasističnih, diskriminatornih in nestrpnih skupin/silnic v civilni družbi, 28,2 % anketirancev nobenega, 11,8 % pa pozna veliko takšnih primerov.

Nadalje smo predstavnike organizacij povprašali, kaj menijo o tem, kakšno je razmerje teh negativnih skupin/silnic do civilne družbe kot celote. Odgovori anketirancev se glede tega vprašanja zelo razlikujejo. Največ (37,8 %) jih meni, da so takšne negativne silnice le obrobni akter znotraj civilne družbe, presenetljivo pa je, da jih kar 29,7 % meni, da so takšne silnice pomemben akter. Tretjina vprašanih (32,4 %) meni, da so takšne negativne silnice popolnoma izolirane in da jih civilna družba kot celota odločno obsoja. Nihče pa ne meni, da takšne silnice nadvladujejo civilno družbo.

Predstavniki organizacij so ocenjevali tudi trenutno vlogo civilne družbe pri spodbujanju nenasilja in miru pri nas. Največ izprašanih (36,7 %) je mnenja, da je vloga civilne družbe pri spodbujanju nenasilja in miru pri nas pomembna, nekoliko manjši odstotek jih meni, da je ta vloga zmerna, 26,7 % jih meni, da je vloga civilne družbe pri tem omejena, in le 4,4 %, da je ta vloga nepomembna.

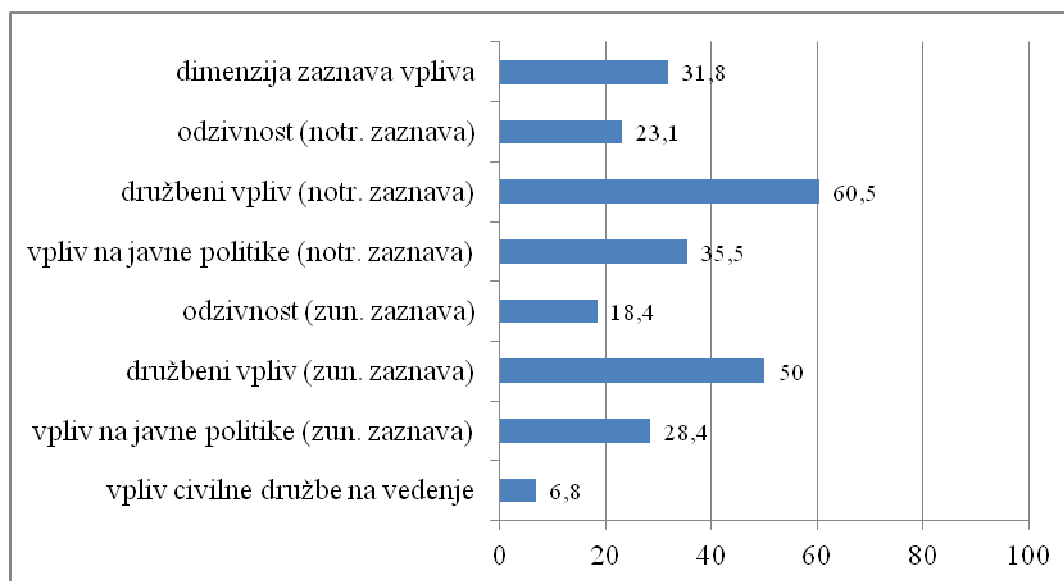
Zaključek

Za dimenzijo prakticiranje in promoviranje vrednot v organizacijah civilne družbe v splošnem lahko sklenemo, da v večini primerov organizacije spoštujejo predpise glede sistema demokratičnega odločanja in upravljanja, delovne predpise, kodekse ravnanja in transparentnosti ter okoljske standarde na podlagi zakonodaje, čeprav ne čutijo izrazite potrebe, da bi te vrednote in standarde samoiniciativno še posebej izpostavile in promovirale. Velja poudariti, da nekatere vrednote in pravila obstajajo zgolj na papirju, v praksi pa prihaja do njihove kršitve. To izhaja iz splošne finančne in posledično kadrovske podhranjenosti sektorja, tako kar zadeva kršitve demokratičnega odločanja in upravljanja v organizacijah kot tudi kar zadeva pravice delavcev, ki so v civilnodružbenem sektorju v praksi pogosto kršene, in to celo sporazumno ob soglasju delavcev. Nadalje je treba izpostaviti problem, ki so ga poudarili udeleženci fokusnih skupin in nacionalnega posveta, da se morajo v splošnem organizacije zaradi finančnega preživetja prilagajati na račun vrednot. V okviru nacionalnega posveta se je tako izoblikoval predlog, naj organizacije vrednote vključijo v strateško planiranje in poročila o svojem delu.

4 Zaznava vpliva

Temeljni namen tega poglavja je opis in analiza aktivnosti ter uspešnosti civilnodružbenih organizacij pri izpolnjevanju svojih temeljnih funkcij. Gledano v celoti je prav zaznava vpliva organizacij najslabše ocenjena dimenzija v CIVICUS-ovem diamantu kakovosti civilne družbe, saj dosega le vrednost 31,8. To je kar dvakrat nižja vrednost v primerjavi z dimenzijo raven organizacij ali s kontekstualno dimenzijo okolja. Pri tem velja opozoriti na zaskrbljujoče ravni poddimenzij znotraj proučevane dimenzije, ki ji še nižje vrednosti preprečuje poddimenzija družbenega vpliva. Na drugi strani sta veliko bolj zaskrbljujoči vrednosti poddimenzij odzivnost in zlasti vpliv na vedenje/odnos. V nadaljevanju poglavja predstavljamo zaključke za sedem poddimenzij zaznave vpliva, ki zaradi večje veljavnosti podatkov in generiranih zaključkov temeljijo na dveh pogledih: notranjih zaznavah civilnodružbenih organizacij o vplivu civilne družbe, ki smo jih pridobili z anketiranjem organizacij, ter zunanjih zaznavah, ki smo jih pridobili na podlagi anketiranja strokovnjakov izven sektorja civilne družbe. Poglavje smiselno dopolnjujemo z rezultati, pridobljenimi iz analize podatkov Svetovne raziskave vrednot (WVS, 2005) in izvedene študije primera med mladinskimi organizacijami, ter s povratnimi informacijami, ki smo jih pridobili na podlagi izvedbe fokusnih skupin in nacionalnega posveta o stanju civilne družbe. Podpoglavja po poddimenzijah smo postavili v logično sosledje, kjer si za lažje branje ekspertne zaznave sledijo zaznavam organizacij.

Slika III.4.1: Zaznava vpliva civilne družbe

4.1 Odzivnost (notranja zaznava)

Prva poddimenzija obravnava odzivnost civilne družbe na nekatere najbolj pereče problematike v družbi. Ob tem se seveda legitimno zastavlja vprašanje identifikacije najbolj izpostavljenih problematik v družbi, ki ima tako vrednotno kot metodološko konotacijo. V ta namen smo po navodilih projekta CIVICUS uporabili Svetovno raziskavo vrednot (WVS, 2005), ki je jasno pokazala, da smo v Sloveniji najbolj obremenjeni, ko gre za vprašanja stabilnega gospodarstva, ekonomske rasti, boja proti kriminalu in ohranjanju reda v državi.

Anketirani predstavniki organizacij so v kontekstu odzivnosti civilne družbe na izbrana družbena problema odgovarjali na štiristopenjski lestvici⁹, pri čemer je vrednost indeksa poddimenzije odzivnost ocenjena na lestvici od 0 (popolnoma neodzivna) do 100 (popolnoma odzivna). Vrednost indeksa za organizacijsko zaznavo odzivnosti (zaznava odzivnosti civilne družbe znotraj organizacij) znaša le 23,1, kar je za slabo tretjino manj od indeksa celotne dimenzije, ki že sicer izkazuje najnižje vrednosti. Pri tem velja poudariti, da je percepcija odzivnosti civilne družbe višja v primeru boja proti kriminalu (25,6), kot pa najbolj izpostavljenega problema/skrbi – stabilnega gospodarstva (20,5). To jasno prikazujejo tudi naslednji deleži, saj slaba tretjina anketirancev (30,1 %) ocenjuje, da civilna družba sploh nima vpliva na stabilnost gospodarstva, v primeru boja proti kriminalu pa tako meni le 11 % anketirancev. Glede vpliva civilne družbe na boj proti kriminalu nekoliko več anketirancev meni, da ima civilna družba srednji ali velik vpliv (25,7 %), v primeru vpliva na stabilno gospodarstvo pa ta delež znaša približno petino (20,5 %), pri čemer nihče ne meni, da ima civilna družba visoko stopnjo vpliva na stabilno gospodarstvo.

Tudi drugi viri podatkov večinoma kažejo nizko odzivnost civilne družbe na izbranih dveh področjih, veljavnost podatkov o notranji zaznavi odzivnosti pa je potrdila tudi strokovna skupina, ki jih je ocenila kot pretežno zanesljive in uporabne za izbrane mednarodne primerjave in ocenjevanje civilne družbe v državi. Tu pa se pojavi problem izbora dveh najbolj perečih problemov. Iz študij primera in fokusnih skupin je namreč razvidno, da področji stabilnega gospodarstva in boja proti kriminalu nista najbolj »domači« civilnodružbenim organizacijam. To še posebej velja za slovenski kontekst, kjer močno prevladujejo organizacije s področja športa in rekreacije (27,7 %). Na drugi strani pa je področje preprečevanja delikvence (razen mladinske in tiste povezane z drogami) na strani civilnodružbenih organizacij še precej nerazvito. To še v večji meri velja za civilno družbo na področju (stabilnosti) gospodarstva, saj so znane težave s t. i. socialnim podjetništvom, medtem ko sindikati zavzemajo posebno mesto (pogosto ločeno od konvencionalnih predstav o civilnodružbenih organizacijah) v politično-ekonomskem razvoju slovenske družbe. V potrditev temu so bili pogosti komentarji fokusnih skupin, ki so izpostavljali potencialne civilne družbe na področju varovanja okolja (npr. akcija Očistimo Slovenijo) ali športa/rekreacije/aktivacije mladih (npr. Verjemi v svoj koš ipd.). Pri tej poddimenziji lahko torej sklenemo, da je odzivnost civilne družbe močno pogojena s tematiko, ki jo proučujemo oziroma opazujemo, kljub temu pa bi bila lahko ne glede na področje še precej višja.

4.2 Odzivnost (zunanja zaznava)

Ta poddimenzija prikazuje oceno vpliva civilne družbe na izbrana družbena problema/tematiki s strani strokovnjakov zunaj civilne družbe. Anketa med povabljenimi strokovnjaki je pokazala oziroma v veliki meri potrdila že prej izpostavljene nizke stopnje vpliva civilne družbe. To še posebej velja za kategorijo stabilnega gospodarstva, saj strokovnjaki zaznavajo neznamenit vpliv civilne družbe na tem področju (vrednost indeksa je le 10,0). Nekoliko višja je vrednost indeksa na področju boja proti kriminalu (26,7), kjer strokovnjaki pripisujejo občutno večji pomen civilni družbi. Gledano v celoti pa so strokovnjaki vendarle bolj rezervirani pri ocenjevanju vpliva civilne družbe in ocenjujejo celotno poddimenzijo z vrednostjo 18,4, kar je občutno manj od ocene notranje zaznave s strani organizacij (23,1) in gre predvsem na račun nizke percepcije vpliva na stabilno gospodarstvo. Če pogledamo zunanjo zaznavo odzivnosti podrobneje, lahko ugotovimo, da

⁹ 0 = nima vpliva, 1 = zelo omejen vpliv, 2 = opazen vpliv, 3 = visoka stopnja vpliva.

ima po mnenju anketiranih strokovnjakov zunaj civilne družbe ta večji vpliv na boj proti kriminalu kot na stabilno gospodarstvo. 26,7 % anketirancev ocenjuje, da civilna družba sploh nima vpliva na stabilno gospodarstvo, pri boju proti kriminalu pa tako meni le 13,3 % anketirancev. Verjetno najbolj pomembna in zaskrbljujoča ugotovitev glede zunanje zaznave vpliva civilne družbe pa je, da kar slaba tretjina anketiranih strokovnjakov pripisuje civilni družbi na izbranih dveh področjih zelo omejen vpliv (60 % pri boju proti kriminalu in 63,3 % pri stabilnem gospodarstvu).

4.3 Družbeni vpliv (notranja zaznava)

Dana poddimenzija meri vpliv civilne družbe na družbo kot celoto in razkriva širši pogled na uspešnost delovanja civilne družbe ter posameznih organizacij na njihovih primarnih področjih delovanja. Zajete organizacije so se med ponujenimi področji delovanja (podpiranje revnih in marginaliziranih skupin, izobraževanje, stanovanjska problematika, zdravje, družbeni razvoj, humanitarna pomoč, hrana, zaposlovanje in drugo) opredelile za tisti dve, pri katerih so zaznavale največji vpliv v kontekstu svojega delovanja. Kar 27,3 % organizacij je izbralo področje izobraževanja, sledili sta področji podpiranja revnih in marginaliziranih skupin (15,6 %) ter družbenega razvoja (14,3 %). Zajete organizacije za izbrana področja svojega največjega vpliva zaznavajo primerjalno precej višji vpliv kot v primeru odzivnosti, saj je vrednost indeksa notranje zaznave družbenega vpliva na splošno kar 56,1. Glede na izračunana povprečja večina organizacij ocenjuje vpliv civilne družbe kot celote na identificirani najdovzetenjši področji za vplivanje kot omejen ali z opaznim vplivom, pri čemer nihče od anketiranih ne omenja odsotnosti vpliva civilne družbe na katero od izbranih področij. Povprečne ocene vpliva civilne družbe kot celote za vsa področja skupaj znašajo 1,7¹⁰, kar je enako povprečni vrednosti za izobraževanje, povprečna vrednost za podpiranje revnih in marginaliziranih skupin pa znaša 1,5. Najvišjo vrednost vpliva izkazuje področje humanitarne pomoči (2,3), kar je v skladu z našimi prejšnjimi komentarji glede variirajočega vpliva civilnodružbenih organizacij glede na področje opazovanja. Veljavnost tega pogleda potrjuje tudi ocena strokovne komisije, ki meni, da so predstavljeni podatki veljavni in zanesljivi. V primeru samozaznavanja družbenega vpliva zajetih organizacij je vrednost indeksa nekoliko višja (64,8), kar je mogoče razumeti tudi v luči lastnega zagovorništva in opravičevanja poslanstva same organizacije. Posledično je tudi ocena družbenega vpliva organizacij po izbranih področjih višja (skupna povprečna ocena 1), a se vzorci bistveno ne spreminjajo. Omeniti velja zgolj rahel upad ocene vpliva na izobraževanje in občutnejši porast ocene vpliva podpiranju revnih in marginaliziranih skupin, kar lahko pojasnimo z močno vpletenostjo države v sektor izobraževanja in ponovno indikacijo področij, ki so bližje civilni družbi. Vrednost celotne poddimenzije je zaradi razmeroma visokih vrednosti indikatorjev 60,5, kar ohranja raven dimenzije zaznave vpliva na diamantu v območju vzdržnega.

4.4 Družbeni vpliv (zunanja zaznava)

Pri zunanji zaznavi družbenega vpliva civilne družbe so strokovnjaki identificirali področji humanitarne pomoči (40,4 %) in podpiranja revnih in marginaliziranih skupin (33,3 %) kot tisti, kjer ima civilna družba največji vpliv. Dani rezultati so v skladu z organizacijsko percepcijo največjega vpliva na posamezna področja, nekoliko manj pa z abstraktnejšo predstavo dveh primarnih področij vpliva zajetih organizacij (izobraževanja in družbene

¹⁰ Na lestvici od 0 do 3; 0 = nima vpliva, 1 = omejen vpliv, 2 = opazen vpliv, 3 = visoka stopnja vpliva.

margin). Na področjih, ki so ju izbrali strokovnjaki, je njihova zaznava vpliva civilne družbe zelo visoka (76,7), kar pa ni v neskladju z notranjo zaznavo organizacij, saj bi v primeru izbora izobraževanja in družbene margine strokovnjaki verjetno zaznali nižji vpliv. Na drugi strani pa je bolj zaskrbljujoče dejstvo, da strokovnjaki zaznavajo zelo nizek vpliv civilne družbe kot celote na družbeni kontekst. Kar 76,7 % jih namreč meni, da ima civilna družba omejen vpliv (20 % opazen vpliv in 3,3 % visok vpliv), s čimer se pravzaprav ruši prej vzpostavljena slika, saj se v tem jasno kaže tudi zapostavljenost civilne družbe v širšem družbenem kontekstu. Tega pa več kot očitno determinirajo vsebine, kjer civilna družba nima opaznejše vloge. Posledično je tudi skupna vrednost poddimenzije zunanje zaznave družbenega vpliva nekoliko nižja (50,0).

4.5 Vpliv na javne politike (notranja zaznava)

Ta poddimenzija pokriva splošen vpliv civilne družbe na javne politike in aktivnosti ter posledičen vpliv civilnodružbenih organizacij na posamezna področja njihovega delovanja – javne politike. Rezultati ankete zajetih organizacij (notranja zaznava) znova izkazujejo močno razhajanje med oceno vpliva civilne družbe na javne politike in uspešnostjo aktivnosti civilnodružbenih organizacij na eni strani ter prizadevanjem (dejansko aktivnostjo), ki ga civilnodružbene organizacije vlagajo v zasledovanje svojih ciljev. Tako je vrednost indikatorja splošnega vpliva na javne politike zgolj 24,2, kar pomeni, da organizacije ne zaznavajo opaznejšega vpliva civilne družbe na javne politike. Če pogledamo podrobneje, kar 69,2 % organizacij meni, da ima civilna družba kot celota omejen vpliv, 6,6 % pa jih celo ne vidi nobenega vpliva. Podobno velja za zaznavo uspešnosti aktivnosti lastne organizacije na preferenčnih področjih javnih politik, saj je vrednost indeksa, ki meri uspešnost prizadevanja organizacij pri prizadevanju za posamezno politiko, zgolj 19,1. Anketiranci so za vsako od izbranih treh javnih politik navedli tudi mnenje o rezultatu teh aktivnosti;¹¹ zgolj petina anketirancev (19,6 %) je menila, da je bila sprejeta vsaj ena izbrana javna politika. Vendar pa neuspeha ne moremo prevladujoče pripisati civilni družbi, saj že kazalec aktivnosti civilnodružbenih organizacij pri prizadevanju za posamezne javne politike kaže precej visoko vrednost (63,3). Prav tak odstotek organizacij si je v obdobju najmanj dveh let pred izvedbo ankete namreč prizadeval za sprejetje vsaj ene javne politike. Da krivde ne gre pretežno pripisovati civilnodružbenim organizacijam, ki se sicer zavedajo svojih omejitev (kadrovske podhranjenosti, preohlapne povezanosti, prevelike lokalizacije, pomanjkanja strokovnosti), kaže tudi študija primera mladinskih politik, kjer država vodi navidezni dialog in zgolj formalno vključuje civilno družbo v proces oblikovanja in izvajanja javnih politik, hkrati pa vzpostavlja »arms-length« privilegirane povezave z nekaterimi organizacijami civilne družbe (npr. mladinska politika, politika do invalidov ipd.). Celotna vrednost poddimenzije je tako precej nižja in ustrezno odraža dejanski učinek oziroma vpliv aktivnosti civilne družbe na javne politike, ki pogosto sodi zgolj v ritual njene navidezne legitimizacije (vrednost indikatorja je 35,5).

4.6 Vpliv na javne politike (zunanja zaznava)

Zunanja zaznava vpliva civilne družbe na javne politike s strani strokovnjakov izpostavlja vpliv civilnodružbenega aktivizma po posameznih področjih javnih politik. Vrednosti indeksa

¹¹ Izbirali so med vnaprej določenimi odgovori, in sicer: (0) popolna ignoranca politikov, (1) javna politika zavrnjena, (2) javna politika v obravnavi in (3) javna politika sprejeta.

zunanje zaznave kažejo dinamiko, ki je podobna gibanju indeksa notranje zaznave, a s precej nižjimi vrednostmi. Strokovnjaki namreč ocenjujejo, da je vpliv civilne družbe kot celote na oblikovanje in izvajanje javnih politik zanemarljiv, in le 13,8 % jih zaznava opazen vpliv. Posledično je tudi vrednost poddimenzije splošni vpliv na javne politike zelo nizka (13,8). Na drugi strani pa je treba omeniti nekoliko višje vrednosti indeksa zaznave rezultatov aktivnosti civilne družbe na področjih, kjer je ta najbolj aktivna (strokovnjaki so identificirali okoljsko, socialno in kulturno politiko). Za identificirana področja največjega vpliva civilne družbe je 42,9 % strokovnjakov podalo oceno, da je aktivnost civilne družbe vsaj na enem od treh izbranih področij bila uspešna, kar še vedno kaže na razmeroma nizek vpliv civilne družbe tudi na področja, ki so ji najbližje. Nizka vrednost celotne dimenzije zunanje zaznave vpliva na javne politike (28,4) je tako posledica nižjih vrednosti obeh poddimenzij, pri čemer je treba opozoriti, da gre tudi v tem segmentu pripisati največ odgovornosti za nastale razmere državi, ki glede na zaznave vztrajno zavrača napore civilne družbe.

4.7 Vpliv civilne družbe na vedenje

Zadnja poddimenzija zaznave vpliva se nanaša na stopnjo spodbujanja nekaterih univerzalnih družbenih in političnih norm s strani civilne družbe ter refleksije tovrstnega spodbujanja v širši družbi. Ključnega pomena je identifikacija morebitnega prispevka civilne družbe k bolj moralnemu ravnanju družbe kot celote, saj naj bi prav za civilno družbo veljalo, da mora dajati lep zgled. Žal Svetovna raziskava vrednot (WVS, 2005) kaže, da tega pozitivnega vpliva civilne družbe na celotno družbo ni zaznati, saj omenjena poddimenzija izkazuje daleč najnižje vrednosti (6,8). Zanemarljiva razlika med člani in nečlani civilnodružbenih organizacij se kaže že na primeru medsebojnega zaupanja, saj člani organizacij le malenkost bolj zaupajo drugim (vrednost indeksa 3,3). Enako velja za razlike v strpnosti (vrednost indeksa 4,0) in javni morali, kjer razlik sploh ni mogoče razbrati. Vse to kaže na presenetljivo ugotovitev, da civilna družba v Sloveniji ne spodbuja oziroma generira splošno sprejetih državljanskih vrednot, kar lahko povežemo s pogosto izpostavljenimi kritikami civilne družbe na račun korupcije, nepotizma in klientelizma, ki so jih večkrat izpostavili udeleženci fokusnih skupin. Pri izbrani poddimenziji nekoliko odstopa zaupanje v civilno družbo, kar je z vidika zagovornišтва pravzaprav logično, na drugi strani pa vendarle kaže na percepcijo bolj moralnega delovanja znotraj civilne družbe.

Zaključek

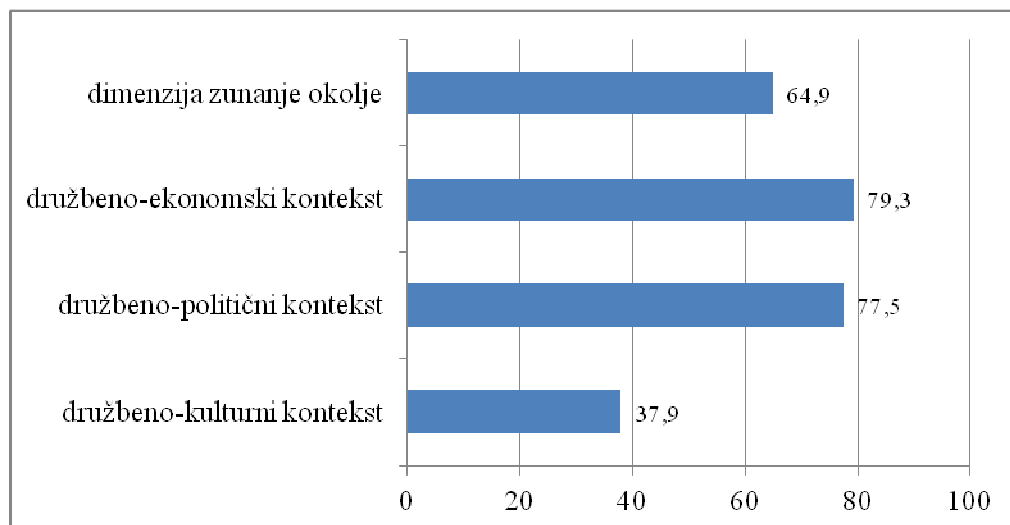
Sklenemo lahko, da je nizka vrednost dimenzije zaznava vpliva popolnoma veljaven rezultat, saj do tega zaključka pridemo tudi s triangulacijo različnih raziskovalnih pristopov. Hkrati je veljavnost rezultatov za celotno dimenzijo in po poddimenzijah potrdila tudi strokovna skupina, ki je vseskozi vrednotila rezultate kot reprezentativne. Glede metodologije se postavlja pod vprašaj zgolj veljavnost izbire dveh najbolj perečih problemov po presoji anketirancev Svetovne raziskave vrednot (WVS, 2005), saj je njihov nabor omejen in se sčasoma spreminja. Leta 2005 sta bila tako najbolj pereča problema stabilno gospodarstvo in boj proti kriminalu, kar je inherentno znižalo vrednosti siceršnje odzivnosti civilne družbe v Sloveniji, ki ima tako kot vsaka svoje nacionalne specifične. Zato je tudi celotna vrednost dimenzije nekoliko nižja, kot bi bila sicer. Ne glede na izpostavljenost dilemo pa ne gre spregledati dejstva, da v Sloveniji obstaja jasno razhajanje med aktivnostjo civilne družbe (ki je odločno preskromna) in njenim vplivom v družbi in na državo. Verjetno je to povezano vsaj z minornim, predvsem v vrednotnem smislu, vplivom

na širši družbeni kontekst in tudi država civilne družbe ne prepozna (ali je ne želi prepoznati) kot relevantnega akterja in sogovornika. Razlogov je več, od zgodovinsko pogojene administrativne tradicije do zgolj formativne vključenosti, ki ima svojo argumentacijo predvsem v zadostitvi legitimizacije javnih politik in manku kakovostnega prispevka s strani civilne družbe. Pogosto izkrivljena motivacija države, apatičnost državljskega telesa in sporna praksa civilne družbe gredo pogosto z roko v roki v smeri njene nevtralizacije, čeprav obstaja kar nekaj svetlih izjem. Rešitev gre zato najprej iskati v samoočiščenju slabih zgledov, krepitevi strokovnosti in mrež in vzpostavitvi boljšega komuniciranja. Samo take civilne družbe država ne bo mogla ignorirati ali jo držati na »na varni razdalji« (ang. *at arms length*) in le taka civilna družba utegne aktivirati sicer apatično državljsko telo.

5 Zunanje okolje

Poglavje obravnava ključne značilnosti zunanjega okolja, ki predstavlja osrednjo determinanto za razvoj in delovanje civilne družbe. Vključuje najpomembnejše ugotovitve, ki se nanašajo na družbeno, ekonomsko, kulturno in pravno okolje, v katerem deluje civilna družba. Vrednosti za celotno dimenzijo zunanje okolje in posamezne poddimenzije so predstavljene v spodnji sliki.

Slika III.5.1: Zunanje okolje za delovanje civilne družbe

5.1 Družbeno-ekonomski kontekst

V nadaljevanju v preglednici podajamo vrednosti ključnih indikatorjev, ki se nanašajo na družbeni in ekonomski kontekst delovanja civilne družbe in so dostopni v mednarodnih bazah podatkov¹².

¹² Vir: Social Watch, Indeks zaznave korupcije Transparency International, Word Bank National Statistics Bureau. Podatke je posredoval CIVICUS.

Indeks splošnih zmogljivosti je povprečje treh kriterijev, ki se nanašajo na zdravje in splošno izobraževanje. Znaša od 0 do 100, pri čemer višje vrednosti pomenijo višje stopnje človeških zmogljivosti. Indeks korupcije meri stopnjo zaznane korupcije v javnem sektorju, stopnja neenakosti v državi pa se meri z Ginijevim koeficientom (nižji koeficient pomeni enakomernjšo porazdelitev dohodka v državi), pri čemer Slovenija v primerjavi z drugimi evropskimi državami dosega dobre rezultate. Podatek za indikator razmerja med zunanjim dolgom in BDP-jem, ki je eden razvojnih indikatorjev Svetovne banke, pa za Slovenijo ni dostopen. Na podlagi ostalih predstavljenih podatkov lahko ugotovimo, da je družbeno-ekonomski kontekst v Sloveniji razmeroma ugoden za delovanje in razvoj civilne družbe, kar zadeva upoštevane indikatorje. Pri tem velja poudariti, da bi širša in bolj poglobljena analiza ekonomskega konteksta pokazala neugodnejše razmere za delovanje civilne družbe glede na okoliščine sedanje finančne in gospodarske krize.

Preglednica III.5.1: Družbeno-ekonomski kontekst za delovanje civilne družbe

Dimenzija/poddimenzija	Vrednost
Družbeno-ekonomski kontekst	79,3
Indeks osnovnih zmogljivosti	99,2
Korupcija	67,0
Neenakost	71,6

5.2 Družbenopolitični kontekst

V poglavju je analiziran družbenopolitični kontekst razvoja civilne družbe, ki se nanaša na politične pravice in svoboščine, pravno državo, pravice združevanja in organiziranja, pravni okvir in državno učinkovitost. Posebej pa smo analizirali še odnos med državo in civilno družbo.

Slovenija je svobodna država, kjer politične pravice državljanov niso omejene. Raziskava Freedom House Political Freedom (2008)¹³ je v točki politične pravice Slovenijo ocenila z 1, kar pomeni svobodne in pravične volitve ter izvoljene predstavnike na oblasti. Državljanji imajo veliko stopnjo avtonomije, manjšine pa imajo svoje predstavnike v organih vladanja in lahko sodelujejo pri odločanju. V točki državljanske pravice je bila Slovenija ocenjena z 1, kar pomeni svobodo izražanja, zborovanja, združevanja in svobodo veroizpovedi. Država ima izoblikovano vladavino prava in v njej ni zaznati večje brezbriznosti in podkupljivosti. Gospodarski trg je svoboden in z enakimi možnostmi za vse. Na podlagi tega je bila Slovenija označena kot svobodna. Vrednost indeksa političnih pravic FH je 95.

Indeks državljanskih svoboščin, ki se nanaša na oceno pravne države in osebnih svoboščin v Sloveniji, ima vrednost 85,4, sestavljajo ga trije kazalci: pravna država, osebna avtonomija in pravice posameznikov ter svoboda izražanja in prepričanja. Vrednost kazalca pravice združevanja in organiziranja je 100.

Vrednost kazalca državna učinkovitost, ki se nanaša na vprašanje, do kolikšne mere je država sposobna opravljati funkcije, ki ji pripadajo, je 71,6¹⁴.

V anketi med civilnodružbenimi organizacijami smo organizacije povprašali o njihovi subjektivni izkušnji z zakonodajnim okvirjem. Največ anketirancev (46,9 %) meni, da je

¹³ Freedom House.

¹⁴ Vir: World Bank Governance Dataset (UNU World Governance Survey). Podatke je posredoval CIVICUS.

zakonodaja na področju civilne družbe pri nas zmerno omogočujoča, slaba tretjina jih meni, da je zakonodaja delno omejujoča, 18,5 % jih meni, da je zelo restriktivna, in le 3,7 % jih meni, da je za delovanje civilne družbe popolnoma omogočujoča. Nadalje nas je zanimalo, ali so se v organizacijah kdaj soočili z nezakonitimi omejitvami ali napadi s strani vlade na lokalni ali nacionalni ravni. Večina organizacij (72,4 %) odgovarja, da se ni nikoli soočila z nezakonitimi omejitvami ali napadi s strani vlade na lokalni ali nacionalni ravni, 27,6% pa je takšnih, ki so se s tem soočili.

Predstavnikom organizacij civilne družbe in strokovnjakom izven sektorja civilne družbe smo v anketni raziskavi zastavili še dodatno vprašanje, kako bi v splošnem ocenili odnos med državo in civilno družbo. Razlike so očitne glede na to, ali so odgovarjali predstavniki organizacij civilne družbe ali strokovnjaki izven sektorja civilne družbe, kjer jih je kar tretjina predstavnikov vladnega sektorja na nacionalni ali lokalni ravni. Večina predstavnikov organizacij civilne družbe meni, da država močno vpliva na civilno družbo, od tega jih slaba polovica meni, da država precej vpliva na civilno družbo, kar petina pa jih meni, da država obvladuje civilno družbo. Le 3 % izprašanih so mnenja, da je civilna družba popolnoma avtonomna. Nasprotno pa več kot polovica strokovnjakov izven sektorja civilne družbe meni, da država malo vpliva na civilno družbo, dobrih 40 % pa, da je ta vpliv močan. Med temi jih je le 10 % navedlo, da država obvladuje civilno družbo, preostali pa, da država precej vpliva na civilno družbo.

V študiji primera o odnosu med državo in civilnodružbenimi organizacijami smo skušali na podlagi teoretskih izhodišč ta odnos umestiti v prevladujoči model odnosov. Za Slovenijo je značilen model ločene avtonomnosti, za katerega veljajo:

- nizka stopnja državnega financiranja in srednja stopnja avtonomije civilnodružbenih organizacij;
- nizka stopnja komunikacije in stikov med civilnodružbenimi organizacijami in državo (glej prilogo D).

5.3 Družbeno-kulturni kontekst

Analiza družbeno-kulturnega konteksta odgovarja na vprašanje, kako ugoden je družbeno-kulturni kontekst za razvoj civilne družbe (stopnja medsebojnega zaupanja, strpnost v družbi in javna morala). Ti podatki so zajeti v Svetovni raziskavi vrednot (WVS, 2005). Vrednost te poddimenzije znaša 37,9 in je znatno nižja od vrednosti drugih poddimenzij, ki ocenjujejo zunanje okolje za delovanje civilne družbe.

V splošnem smo v Sloveniji zelo nezaupljivi do drugih, saj le 18,1 % anketiranih meni, da večini ljudi lahko zaupamo, ostali pa menijo, da moramo biti z ljudmi zelo previdni. Glede stopnje strpnosti je slaba četrtnina anketirancev odgovorila, da ne bi imela sosedov druge rase, etnične pripadnosti, druge veroizpovedi, okuženih s HIV-om, homoseksualcev ter priseljencev ali imigrantov. Najbolj nestrpni smo v Sloveniji do Romov (teh ne bi želelo imeti za sosede 39 % ljudi), homoseksualcev (teh ne bi želelo imeti za sosede 35 % ljudi) in okuženih s HIV-om (teh ne bi želelo imeti za sosede 31 % ljudi).

Stopnjo javne morale smo ocenjevali na podlagi pozitivnega odgovora na vprašanje, ali lahko vedno opravičimo ali ne moremo nikoli opravičiti naslednjega: zahtevati od države ugodnosti, ki ti pripadajo; izogibati se plačilu karte za javni promet; goljufati pri davkih; sprejeti podkupnino na delovnem mestu . Pozitivno je v povprečju odgovorilo 18 % anketirancev. V

splošnem gre torej za razmeroma visoko mero javne morale, ki je značilna tudi za druge evropske države, velja pa poudariti, da se v primerjavi s skandinavskimi in drugimi zahodnoevropskimi državami nekdanje socialistične države, vključno s Slovenijo, glede na raven javne morale uvrščajo znatno nižje na lestvici državljske moralnosti (WVS 2005; Deželan, 2008).

Udeleženci fokusnih skupin in nacionalne delavnice so kot slabost in kulturno značilnost Slovencev izpostavili kulturo molka in slovenski kulturni značaj »čredništva«, ki zavirata izboljšanje položaja civilne družbe.

Zaključek

Dimenzija zunanje okolje se je izpostavila kot najbolj problematična dimenzija za razpravo v fokusnih skupinah in na nacionalni konferenci. Večina udeležencev je kot problem za delovanje civilne družbe izpostavila kulturo molka in slovenski kulturni značaj »čredništva«, ki zavirata izboljšanje položaja civilne družbe. Na splošno lahko sklenemo, da je zunanje okolje srednje naklonjeno delovanju in razvoju civilne družbe, slabosti so predvsem na eni strani v nespodbudni politiki države do civilne družbe in na drugi strani v nepovezanosti sektorja civilne družbe.

IV. PREDNOSTI IN SLABOSTI CIVILNE DRUŽBE V SLOVENIJI

Eden končnih ciljev raziskave indeksa civilne družbe je identifikacija prednosti in slabosti civilne družbe v Sloveniji. Temu so bila namenjena srečanja v okviru regionalnih fokusnih skupinam in nacionalnega posveta o stanju civilne družbe v Sloveniji. Po predstavitvi poteka in izsledkov raziskave ter diamanta civilne družbe so udeleženci po posameznih dimenzijah diamanta opredeljevali prednosti in slabosti civilne družbe glede na posamezno dimenzijo ter nato predlagali možne ukrepe za izboljšanje stanja, ki so podrobneje opredeljeni v priloženem akcijskem načrtu.

Glede **državlanskega udejstvovanja** so bile kot glavne prednosti navedene: imamo veliko društev in smo lokalno aktivni; organizacije dobro poznajo svoja področja; smo fleksibilni; imamo možnost participativne in deliberativne demokracije; hitro se odzivamo ob kršitvah človekovih pravic in naravnih nesrečah; v okolju je viden sinergijski učinek delovanja civilne družbe; socialni kapital in vključenost ljudi se na račun aktivnosti civilne družbe povečujeta. Kot glavne slabosti pa so bile izpostavljene: nizek standard ljudi ne omogoča njihovega večjega udejstvovanja; ni vzgoje mladih za demokracijo; konformizem, strah pred morebitnimi posledicami kritičnega angažiranja na podlagi slabih izkušenj; ni dovolj povezovanja med organizacijami; organizacije civilne družbe imajo slabo podobo v primerjavi s podjetji, organizacije civilne družbe nimajo cenjenega statusa; »nezdrava« perцепcija neprofitnosti organizacij civilne družbe (če je neprofitno, je gotovo prostovoljno – podcenjenost dela v sektorju); organizacije so preslabo seznanjene z možnostmi za civilni dialog; angažiranje in organizacija prostovoljstva staneta; v organizacijah so vedno isti ljudje; nekatera vodstva organizacij se povezujejo z lokalno oblastjo (klientelizem); stigmatizacija organizacij glede na vsebino dela (ukvarjanje z marginaliziranimi skupinami, kot so zasvojeni, Romi idr.).

Kar zadeva **raven organizacij**, so bile kot glavne prednosti navedene: smo dobro organizirani, motivirani in angažirani; imamo dobro organizirane strukture v regiji (dobro sprejemanje regionalnih stičišč nevladnih organizacij); ni rigidnih postopkov; mogoče je hitro in poceni ustanoviti organizacijo; ljudje se zaposlujejo na podlagi vrednot; vlada boljša delovna klima. Kot glavne slabosti pa so bile izpostavljene: ni enotnih meril za delovanje organizacij v javnem interesu; obstoječe financiranje ne omogoča razvoja; v Sloveniji ni živega sistema, tj. prakse donacij; organizacije so prisiljene prilagajati vsebino dela financiranju; zlasti v lokalni skupnosti ni avtonomije organizacij zaradi direktive financerjev, tj. lokalnih skupnosti; prek razpisov so dostopna predvsem sredstva za vsebino dela, ne pa tudi za infrastrukturo organizacije; nelojalna konkurenca med sektorji pri razpisih (razpisi dajejo pogosto možnost prijave subjektom iz različnih sektorjev, kar onemogoča organizacije civilne družbe); narašča problem birokratizacije (razmerje med višino pridobljenih finančnih sredstev na razpisu in potrebno birokratizacijo za prijavo in izvedbo ni življenjsko oziroma proporcionalno); zaradi nestabilnega financiranja kader (strokovnjaki) odhaja, tako tudi ni mogoče zagotoviti dolgoročne kadrovske stabilnosti; prisoten je nepotizem; premalo je mednarodnih povezav (razen mladinskih organizacij ni vidnejših).

Glede **prakticiranja vrednot** so bile kot glavne prednosti navedene: promoviranje pozitivnih vrednot je imanentno sektorju civilne družbe; dobrobit družbe je stvar dnevnega angažiranja civilne družbe; vrednote lažje uveljavljamo; smo bolj senzibilizirani (kader je motiviran) in upoštevamo vrednote organizacij; vpeljava sistema kakovosti med organizacijami civilne

družbe je dobra. Kot glavne slabosti pa so bile izpostavljene: zaradi finančnega preživetja se je treba prilagajati na račun vrednot; v društvih člani pogosto malo participirajo pri demokratičnem vodenju; pogosto se struktura organizacije težko spreminja; zaradi kadrovske podhranjenosti pogosto prevlada volja ozkega kroga ljudi; nižji standard pravic zaposlenih (pogosto ob soglasju zaposlenih); apatičnost, pasivnost; pomanjkanje interesa za vključevanje novih energij; ni dovolj samokritičnosti; pomanjkanje družbene odgovornosti (ustanovitev organizacije zgolj zaradi črpanja razpoložljivih sredstev).

Glede **zaznave vpliva** so bile kot glavne prednosti navedene: organizacije civilne družbe poznamo družbene potrebe in smo v stiku z lokalnim okoljem; želimo in smo pripravljeni sodelovati v civilnem dialogu, znamo pripraviti argumentacijo. Kot glavne slabosti pa so bile izpostavljene: boj za preživetje organizacij onemogoča širše angažiranje; neodzivnost države na pobude in predloge civilne družbe – kljub angažiranju civilne družbe pri dajanju predlogov in pobud ni dejanskega vpliva, ker jih država zakonsko ni dolžna upoštevati; odvisnost od financiranja slabi angažiranost zaradi strahu pred posledicami zmanjšanja oziroma ukinitve financiranja; vlada nezaupanje v državo; strahospoštovanje do direktiv EU; ne znamo dobro predstaviti svojih predlogov (potrebujemo dober marketing in lobiranje); disonanca potreb (organizacije prepoznavajo potrebe uporabnikov, država pa temu ne sledi); premalo je prenosa javnih funkcij na organizacije civilne družbe; organizacije bi morale bolj kontinuirano razvijati dejavnosti in ne podlegati nekritičnemu pridobivanju sredstev (podrejati vsebine financiranju).

Glede dimenzije **zunanje okolje** pa so tako udeleženci regionalnih fokusnih skupin kot nacionalne konference s težavo opredelili morebitne prednosti in slabosti, kar je verjetno posledica dejstva, da živijo v tem okolju, ki ga je težko primerjati z drugimi okolji. Tako je bila kot bistvena značilnost izpostavljena kultura molka, ki je tudi posledica slovenske miselnosti (»čredništva«). Dodatno je bilo izpostavljeno, da mehanizmi Evropske unije zamegljujejo situacijo (preglednost institutov) tako med državnimi uradniki kot med civilno družbo.

V. PREDLOGI

Na podlagi ugotovljenih prednosti in slabosti civilne družbe so bili na nacionalni konferenci oblikovani končni predlogi aktivnosti za izboljšanje stanja civilne družbe. Podrobneje so pojasnjeni in predstavljeni v priloženem akcijskem načrtu.

Glede **državljskega udejstvovanja** so bili oblikovani naslednji predlogi (predloge 1–5 so udeleženci izpostavili kot prioritete):

1. razširitev pojma demokracije v praksi (ne samo parlamentarna, temveč tudi participativna in deliberativna demokracija);
2. premostitev političnega deficita (politične stranke predstavljajo majhen delež glede na vse organizacije civilne družbe): potrebna je boljša organiziranost civilne družbe;
3. opolnomočenje civilnodružbenih organizacij (povečevanje kompetentnosti s strokovnjaki in povezovanjem z akademsko sfero);
4. izboljšanje medijske podobe civilne družbe;
5. dolgoročno načrtovanje razvoja sektorja civilne družbe;
6. izboljšanje vzgoje za državljsko odgovornost in pravice;
7. krepitev povezovanja civilnodružbenih organizacij;
8. krepitev podpornih struktur organizacijam civilne družbe v obliki agencije oziroma sklada za nevladne organizacije;
9. zagotavljanje pogojev za organizacijo in razvoj prostovoljstva (vzpostaviti status prostovoljca);
10. permanentno odzivanje civilne družbe in vključevanje v pripravo predpisov in odločanje;
11. spodbujanje kritičnega mišljenja in izražanja na ravni posameznika.

Glede dimenzije **raven organizacij** so bili oblikovani naslednji predlogi (predloge 1–7 so udeleženci izpostavili kot prioritete):

1. določitev enotnih meril za delovanje organizacij v javnem interesu;
2. vzpostavitev sklada za nevladne organizacije, ki bo zagotavljal učinkovitejše financiranje organizacij in sofinanciranje, ko je treba pridobiti dodatna finančna sredstva za izvedbo projektov;
3. povečanje donacij s spremembo Zakona o ustanovah in davčne zakonodaje;
4. zamenjava kratkoročnega z dolgoročnim programskim financiranjem organizacij civilne družbe;
5. povečanje družbeno odgovornih partnerstev med organizacijami civilne družbe in podjetji;
6. sprememba Zakona o zavodih (ločitev od javnih zavodov) za zmanjšanje zahtev glede delovanja zavodov, ki so nevladne organizacije;
7. vzpostavljanje možnosti za zaposlovanje;
8. spodbujanje mednarodnega povezovanja in povezovanja za skupno infrastrukturo;
9. krepitev transparentnosti in odgovornosti delovanja civilne družbe.

Glede dimenzije **practiciranje vrednot** so bili oblikovani naslednji predlogi (predloga 1 in 2 so udeleženci izpostavili kot prioritete):

1. vključevanje vrednot v strateške usmeritve organizacije (usposabljanje za strateško planiranje);
2. nadaljevanje uveljavljanja standarda kakovosti med organizacijami civilne družbe;
3. dvigovanje etike civilne družbe (izpostavljanje primerov dobre prakse);

4. osveščanje organizacij civilne družbe za promocijo vrednot z lastnim zgledom;
5. tekoče odzivanje na aktualne probleme.

Glede dimenzije **zaznava vpliva** so bili oblikovani naslednji predlogi (predloge 1–5 so udeleženci izpostavili kot prioritete):

1. pridobitev politične volje in izobraževanje javnih uslužbencev za civilni dialog;
2. povečanje vpliva civilne družbe v času volitev (za pridobitev ustrežnejših kandidatov);
3. izboljšanje načinov komunikacije za doseganje ciljev (lobiranje);
4. izvajanje metod pritiska za doseg civilnega dialoga (nevladna stavka, državljanska nepokorščina);
5. zahtevanje primernih mehanizmov za civilni dialog v konkretnih primerih;
6. večja promocija in pridobitev naklonjenosti javnosti civilnemu sektorju (tudi promocija prednosti civilne družbe s primeri dobre prakse iz tujine);
7. uveljavljanje pravnih sredstev pri pristojnih institucijah Evropske unije v primerih konkretnih kršitev;
8. vzgoja državljanov za civilni dialog (v šoli in doma);
9. zagotavljanje stabilnega financiranja, ki daje možnost neodvisnosti organizacij;
10. krepitev mrež nevladnih organizacij;
11. izboljšanje strokovne argumentacije (dodajanje »know-howa«);
12. spodbujanje zavedanja posameznikov in organizacij civilne družbe, da lahko vplivajo;
13. dvig zaposlenosti v organizacijah civilne družbe;
14. spodbujanje aktivizma;
15. povečanje števila preišljenih dolgoročnih kampanj.

VI. ZAKLJUČEK

Analiza položaja civilne družbe v Sloveniji nas usmerja k sklepu, da civilnodružbeni sektor še ni dosegel točke, ko bi se začel njegov razvoj. Povečevanje finančne moči civilnodružbenega sektorja in na njej temelječe profesionalizacije sektorja sta indikatorja, ki omogočata identifikacijo točke, na kateri se rast sektorja preoblikuje v njegov razvoj, ta pa se glede na predstavljene podatke v Sloveniji še ni začel.

Ohranjanje majhnega obsega in marginalne vloge sektorja civilne družbe je v veliki meri posledica majhnega prostora za njegovo delovanje, ki izhaja iz pokritosti potreb po javnih dobrinah in storitvah s storitvami obsežnega javnega sektorja. Vloga sektorja civilne družbe je tako omejena le na dopolnjevanje ponudbe javnega sektorja, predvsem kjer slednji ne zagotavlja zadostne količine ali kakovosti storitev. Model odnosov med organizacijami civilne družbe in državo v zagotavljanju storitev ostaja nespremenjen – država dominira.

Kot izhaja iz analize, pomembno oviro razvoju civilne družbe predstavljajo tudi fragmentiran in nepovezan sektor civilne družbe, odsotnost politično močne in integrirane civilne družbe ter pomanjkanje mehanizmov in kanalov v političnem sistemu za neposredno vključevanje predstavnikov organizacij civilne družbe in artikulacijo interesov celotnega sektorja. Le močnemu, integriranemu in v javnosti prepoznavnemu sektorju civilne družbe bi lahko uspelo pri prodoru v politične in državoupravne strukture, ki za zdaj ščitijo javni sektor in razdeljujejo javna sredstva predvsem v njegovo korist (Črnak-Meglič in Rakar 2009).

Velja poudariti, da udeleženci fokusnih skupin in nacionalnega posveta na rezultate raziskave gledajo kot na pričakovane rezultate, ki nazorno prikazujejo stanje civilne družbe v Sloveniji. Menijo, da je prispevek projekta v tem, da so njihova opozorila o slabem stanju civilne družbe in prizadevanja za nujnost izboljšanja njenega položaja podkrepjena tudi z rezultati mednarodne raziskave. Upajo, da bo projekt CIVICUS dodatno podkrepil prizadevanja civilnodružbenega sektorja in tako pripomogel k izboljšanju stanja, kar je tudi temeljni in končni cilj projekta.

Za izboljšanje položaja organizacij civilne družbe bi morala država poleg povečanja javnih sredstev za civilnodružbeni sektor z različnimi ukrepi in zakonodajo spodbuditi tudi njegovo financiranje iz drugih nejavnih virov, predvsem iz zasebnih donacij posameznikov in podjetij, s čimer bi se povečala tudi avtonomija sektorja, ki bi tako pridobil večjo neodvisnost. Da bi se te spremembe lahko uveljavile, potrebujeta vladna in nevladna stran jasno izdelane razvojne strategije za razvoj sektorja civilne družbe, doseči pa morata tudi medsebojni konsenz. Predpogoj za to pa je povečanje stopnje civilnega dialoga v Sloveniji.

VII. BIBLIOGRAFIJA

Črnak-Meglič, Andreja (2008): *Obseg in viri financiranja nevladnih organizacij (društev in ustanov) v letu 2007*. Poročilo za Ministrstvo za javno upravo. Ljubljana.

Črnak-Meglič, Andreja (2009): *Obseg in viri financiranja nevladnih organizacij (društev, ustanov in zasebnih zavodov) v letu 2008*. Poročilo za Ministrstvo za javno upravo. Ljubljana.

Črnak-Meglič, Andreja, Rakar, Tatjana (2009): The Role of the Third Sector in Changing the Welfare System. V *Teorija in praksa* 46 (3): 237–254.

Deželan, Tomaž (2008): *Veljava sodobnih konceptov državljanstva*. Doktorska disertacija. Ljubljana: FDV.

Freedom House. Dostopno na: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=395>; in <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=276> (10. 5. 2010).

Kolarič, Zinka (2003): Neprofitno-volonterske organizacije in njihov razvoj – od volontarizma k profesionalizmu. V *Teorija in praksa* 40 (1): 37–56.

Kolarič, Zinka (2006): *Velikost, obseg in vloga zasebnega neprofitnega sektorja v Sloveniji*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za proučevanje družbene blaginje.

Kolarič, Zinka, Črnak-Meglič, Andreja, Rihter, Liljana, Boškič, Ružica, Rakar, Tatjana (2006): *Raziskava »Nevladne organizacije v Sloveniji, CRP Konkurenčnost Slovenije 2001-2006«: Celovita analiza pravnega in ekonomskega okvirja za delo nevladnih organizacij*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Kolarič, Zinka, Črnak-Meglič, Andreja, Vojnovič, Maja (2002): *Zasebne neprofitno-volonterske organizacije v mednarodni perspektivi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Salamon, Lester M., Sokolowski, S. Wojchiech, List, Regina (2003): *Global Civil Society*. An Overview. The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project. Baltimore: Center For Civil Society Studies, The Johns Hopkins University.

Salamon, Lester M., Anheier, H.K., List, Regina, Toepler, S., Sokolowski, S. Wojchiech in dr. (1999): *Global Civil Society*. Dimensions of the Nonprofit Sector. The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project. Baltimore: Center For Civil Society Studies, The Johns Hopkins University.

Salamon, Lester M., Sokolowski, S. Wojchiech and Associates (2004): *Global Civil Society*. Dimensions of the Nonprofit Sector. Volume Two. Bloomfield: Kumarian Press, Inc.

Social Watch. Dostopno na: <http://www.socialwatch.org/en/avancesyRetroscesos/ICB/docs/BasicCapabilitiesIndex2007.pdf> (10. 5. 2010).

WVS (2000): World Values Survey 2000 Official Data File v.20090914 World Values Survey Association. Aggregate File Producer: ASEP/JDS, Madrid. Dostopno na: www.worldvaluessurvey.org (10. 5. 2010).

WVS (2005): World Values Survey 2005 Official Data File. World Values Survey Association. Aggregate File Producer: ASEP/JDS, Madrid. Dostopno na: www.worldvaluessurvey.org (10. 5. 2010).

Toš, Niko in dr. (2004): *Vrednote v prehodu III. Slovensko javno mnenje 1999–2004*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV – CJMMK.

VIII. PRILOGA

PRILOGA A: Podatkovna matrica in diamant civilne družbe

PRILOGA B: Seznam sodelujočih

PRILOGA C: Seznam civilnodružbenih organizacij, vključenih v raziskavo

PRILOGA D: Povzetki študij primera

PRILOGA E: Povzetek ključnih ugotovitev fokusnih skupin